หนังสืออ่านนิทานไทย

เรื่องที่ ๓ — พระสังข์ทอง

ของกรมวิชชาธิการ กระทรวงธรรมการ

หลวงศรีอมรญาณ

เรียบเรียง

พิมพ์ครั้งแรก ๕๐๐๐ ฉะบับ

พ.ศ. ๒๔๗๔

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๑๕ สตางค์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์กรมวิชชาธิการ กระทรวงธรรมการ

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ลดเหลือ ๘ สตางค์

Avadana

ด้วยอภิรัฐมนตรีสภา
จาก...
๗ พ.ย. ...
หอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร

คำนำ

เรื่องนิทานไทยชุดนี้ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอิศรสุนทร เสนาบดี กระทรวงธรรมการ มีรับสั่งให้รวบรวมเรียบเรียงขึ้นเป็นแบบเรียน จากหนังสือปัญญาสชาดก ฉะบับพิมพ์ของหอพระสมุดสำหรับพระนครด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ :—

๑. หนังสือ ปัญญาสชาดก เป็นนิทานชุดหนึ่ง ซึ่งพระภิกษุชาวเชียงใหม่แต่งขึ้นเป็นภาษาบาลี เลียนแบบชาดกแห่งมัธยมประเทศ เข้าใจว่าได้เค้าเรื่องอันมีมาแต่ปรัมปราทั้งในประเทศเราและมัธยมประเทศ ตามทางคำนวณ (ดูคำนำปัญญาสชาดกภาค ๑ พ. ศ. ๒๔๖๗) ว่าจะได้แต่งขึ้นระหว่างพุทธศักราช ๒๐๐๐ ถึง ๒๒๐๐ ปี ฉะนั้นจึงเป็นตัวอย่างอันหนึ่งแห่งฝีปากคนไทยในสมัยที่ล่วงมาแล้ว นับว่าเป็นเงื่อนหนึ่งในประวัติแห่งวรรณคดีสยาม ใช่แต่เท่านั้นนิทานในหนังสือนี้ คงจะได้เล่าต่อๆ กันไปแพร่หลาย จนหลายเรื่องได้เป็นเครื่องส่งเสริมกวีใบราณให้เขียนละครกาพย์หรือฉันท์ขึ้นจากเนื้อเรื่องแห่งชาดกชุดนี้ เช่น พระสมุทโฆษ พระสุธน พระสังข์ทอง สรรพสิทธิ์ พระเจ้าสี่เสาร์ และพระรถเสน นับว่าเป็นวรรณคดีที่ได้ให้กำเนิดแก่นิพนธ์ชิ้นเอกๆ หลายชิ้น ซึ่ง

เรายังอ่านกันอยู่แม้ทุกวันนี้ เพราะฉะนั้นจึงสมควรที่จะรวบรวมบางเรื่องที่ได้ให้กำเนิดแก่กวีนิพนธ์มาไว้อ่านดูกันบ้าง เพื่อนักวรรณคดีจะได้เปรียบเทียบเรื่องเก่ากับเรื่องใหม่ได้ความรู้โดยตรงและโดยปริยายต่อไป แต่ความมุ่งหมายส่วนใหญ่ก็เพื่อจะเผยแผ่เรื่องนิทานของไทยเราให้แพร่หลาย เป็นเกียรติยศแก่ชาติ อันเป็นปัจจัยที่จะเพาะความนับถือชาติได้อันหนึ่ง.

๒. ผู้ใคร่จะใช้หนังสือเช่นนี้ให้เป็นประโยชน์แล้ว จะต้องเข้าใจว่าวิสัยอ่านหนังสือเรื่องโบราณ พึงไม่ลืมว่า เขาเขียนสำหรับคนต่างสมัยกับเรา มีทางวิทยาศาสตร์ผิดกันกับสมัยนี้ ซึ่งจะมองปราดเดียว เห็นความอันใดที่พ้นสมัย, เชื่อไม่ได้, แล้วเลยลงโทษว่า เป็นของใช้ไม่ได้นั้น, จัดว่าไม่รู้จักอ่านหนังสือ การแสดงฤทธิ์เดชต่างๆ เช่น เหาะเหิรเดินอากาศเป็นต้นนั้น เป็นวิธีการซึ่งท่านคิดประดิษฐ์ขึ้นให้วิจิตรพิสดารตามลัทธินิยมของนักประพันธ์ครั้งโบราณ เราควรยกให้แก่ผู้แต่งโดยนัยเดียวกันกับเราอ่านเรื่องรามเกียรติ์ฉะนั้น.

๓. ชาดกชุดนี้ ปัญหาที่ว่าจะเป็นพระพุทธวจนะย่อมไม่มี และโดยเหตุนั้น ตัวเอกในเรื่องที่กล่าวว่า เป็นพระโพธิสัตว์ก็ต้องนับว่าเป็นแต่เพียงเครื่องอุปกรณ์ของเรื่อง เพื่อให้บรรจุ

พระพุทธภาษิตลงได้สนิทเท่านั้น.

แท้จริง ถึงชาดกชั้นดี เช่น ทศชาติ นักปราชญ์ผู้รู้ก็ได้พิสูจน์แล้วว่า มิใช่เป็นพระพุทธวจนะ แต่เป็นเค้าเรื่องปรัมปราของพวกอารยะแต่ดั้งเดิม เรื่องจึงมีทั้งทางยุโรป (เช่นนิทานอีสป) และอาเซีย (เช่นชาดก), แต่หากมีวิธีเล่าเรื่องผิดกันไปเท่านั้น คือทางอาเซียเอามาใช้เป็นบทสอนในพระพุทธศาสนา โดยอ้างเอาตัวเอกของเรื่องนั้น ๆ เป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งหมายความว่า พระพุทธเจ้าได้ไปบังเกิด ซึ่งนับว่าเป็นวิธีดียิ่งในการสอนพระพุทธศาสนา เพราะตามธรรมดาการสอนจรรยา ถ้าจะสอนแต่เพียงบอกว่าทำอย่างนั้นไม่ดี ทำอย่างนี้ดีแล้ว, ผลที่จะได้ก็เป็นดังรอยมีดที่กรีดน้ำ เมื่อกรีดแล้ว รอยก็หายไป วิธีที่ดีจึงต้องผูกเป็นเรื่องขึ้น ให้ผู้ฟังรู้สึกสลดใจและดีใจ ในข้อที่ผิดและชอบของบุทคลในเรื่องที่ผูกขึ้น ซึ่งเป็นเหมือนกับได้ฟังเรื่องจริง ๆ ทำให้ฝังอยู่ในใจไม่รู้จักลืม วิธีสอนพุทธภาษิตด้วยเรื่องชาดกก็เป็นทำนองนี้.

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๔

กรมวิชชาธิการ กระทรวงธรรมการ

นิทานไทย

เรื่องพระสังข์ทอง

ในกาลปางก่อน มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระเจ้าพรหมทัต[๑]ครองราชสมบัติณเมืองพรหมนคร ท้าวเธอมีอัครมเหสีสองพระองค์ มเหสีฝ่ายขวาทรงนามว่าพระนางจันทาเทวี, มเหสีฝ่ายซ้ายทรงนามว่าพระนางสุวรรณจัม—ปากะ แต่ท้าวพรหมทัตต์ทรงโปรดปรานมเหสีฝ่ายซ้ายมาก.

วันหนึ่งท้าวพรหมทัตต์จะได้พระโอรสผู้มีบุญบารมีมากนั้น บังเอิญให้พระนางจันทาเทวีนิมิตต์ฝันว่า พระอาทิตย์เปล่งรัศมีไปทั่วทุกทิศ แล้วเวียนเขาพระสุเมรุสามรอบ แล้วมาตกลงที่ทรวงพระนาง, จนพระนางตกพระทัยตื่น ครั้นเพลารุ่งเช้า พระนางจึงสรงน้ำชำระกายเสร็จแล้ว ก็เสด็จไปเฝ้าพระราชสามีกราบทูลความฝันให้ทรงทราบ. และในคืนวันเดียวกันนั้น พระมเหสีฝ่ายซ้ายก็บังเอิญทรงนิมิตต์ฝันเหมือนกันว่า ท้าว

---

๑. ในที่นี้ว่า ท้าวพรหมทัตต์ เป็นบิดาพระสังข์ทอง, แต่ในพระราชนิพนธ์สังข์ทองว่า บิดาพระสังข์ทองชื่อท้าวยศวิมล.

โกสีย์เสด็จมาประทานดอกจัมปาทองแก่พระนางแล้วเสด็จไป แต่พอพระนางรับดอกจัมปาแล้ว ก็ตกพระทัยตื่นขึ้น แล้วก็สรงน้ำชำระกายเสร็จแล้ว ก็เสด็จไปเฝ้าพระราชสามี กราบทูลความฝันให้ทรงทราบเหมือนกัน.

เมื่อท้าวพรหมทัตต์ได้ทรงสดับความฝันของพระเทวีทั้งสองดังนั้นแล้ว ก็รับสั่งให้หาโหรเข้ามาเฝ้าทรงเล่าลักษณะความฝันทั้งสองเรื่องนั้นให้โหรฟัง โหรจึงทูลทำนายถวายว่า พระนางฝ่ายขวานั้นจักได้พระราชโอรส ทรงพระรูปโฉมงามเลิศหาที่เปรียบมิได้, ส่วนพระนางฝ่ายซ้ายนั้นจักได้พระราชธิดา ทรงรูปโฉมโนมพรรณงามเลิศประเสริฐกว่านารีอื่น.

เมื่อท้าวพรหมทัตต์ได้ทรงฟังดังนั้น ก็ทรงโสมนัสส์ยินดียิ่งนัก ประทานเรือนหลวงให้ใหม่แก่พระนางทั้งสองพร้อมด้วยเครื่องตบแต่งอันสง่างาม, เพื่อพระประสงค์จะให้พระนางทั้งสองนั้นรักษาครรภ์ไว้ให้ดี.

ต่อมา พระนางสุวรรณจัมปากะเทวี ได้สดับคำโหรทำนายฝันว่า ตนจักได้พระราชธิดา และนางจันทาจักได้พระราชโอรส ต่อไปก็จักได้เป็นใหญ่แทนพระบิดาจึงเสียพระทัยด้วยความริษยาคิดจะกำจัดนางจันทาเทวีเสีย แต่คิดรำพึงว่า “นางคน

เดียวไม่มีคู่คิด, จำจะต้องหาผู้มีสติปัญญาเป็นคู่คิดช่วยแนะนำหาอุบายใส่ร้ายนางจันทาให้ท้าวพรหมทัตต์ทรงเชื่อแล้ว ขับไล่นางจันทาเสียให้จงได้" คิดแล้วนางก็ลอบไปหาปาลกะเสนาบดีเล่าเรื่องให้ฟังว่า "ไหรเขาทำนายว่า นางจันทาตั้งครรภ์แล้ว ลูกนั้นจะเป็นชาย ส่วนลูกของนางนั้นจักเป็นหญิง. ถ้าเป็นดังทำนายจริง ท้าวพรหมทัตต์คงจักโปรดปรานนางจันทามากกว่าพระนางเป็นแน่แท้ จะคิดหาอุบายอย่างไรดี จึงจะให้ท้าวพรหมทัตต์ขับไล่นางจันทาเสียได้ เมื่อนางจันทาถูกไล่แล้ว นางก็จักได้เป็นใหญ่ ท่านเสนาบดีก็จักได้เป็นใหญ่ยิ่งขึ้นกว่าเก่า. ครั้นปาลกะเสนาบดีผู้สันดานหนาแน่นด้วยความโลภได้ฟังดังนั้นก็มีความยินดี พลางตริกตรองหาอุบายได้แล้ว จึงทูลว่า "ขอพระแม่เจ้าอย่าทรงวิตกเลย เอาไว้ธุระข้าพระองค์เอง" เมื่อพระนางสุวรรณจัมปากะเทวี ปรึกษาเป็นที่ตกลงดังนั้นแล้ว ก็ถวายบังคมลาพระทัยตรัสขอบใจแล้ว ก็เสด็จกลับมาที่อยู่ของพระนาง.

อยู่มาวันหนึ่ง ท่านปาลกะเสนาบดีเห็นได้โอกาสจึงเข้าไปเฝ้าท้าวพรหมทัตต์ถวายบังคมแล้วกราบทูลติเตียนพระนางจันทาเทวีว่า "ข้าพระองค์สังเกตเห็น พระนางจันทา

นอกใจพระองค์เสียแล้ว เที่ยวคบชายชาติต่ำช้า, การที่พระนางประพฤติเช่นนี้ไม่สมควรยิ่งนัก ตามข่าวปรากฏว่า ในเวลาลับหลังพระองค์พระนางเที่ยวทำอนาจารเหมือนหญิงรุ่นสาว หรืออย่างหญิงม่ายซึ่งส่ายหาชายหนุ่ม หาเกรงกลัวพระราชอาชญาไม่ ข้าพระองค์เห็นว่าพระนางจันทาเทวีไม่สมควรอยู่ในราชนิเวศน์ต่อไปเลย" เมื่อท่านปาลกะเสนาบดีทูลยุยงอย่างนี้แล้วก็ทูลลากลับไป.

ฝ่ายพระนางสุวรรณจัมปากะเทวีก็เข้าไปเฝ้าบ้าง กราบทูลส่งเสริมว่า "ถ้อยคำที่ท่านปาลกะเสนาบดีทูลนั้น หม่อมฉันรับรองว่าเป็นความจริงทั้งนั้น, หม่อมฉันเคยได้เห็นด้วยตนเองเป็นเนืองนิตย์ พระนางจันทาเทวีมิได้ตั้งใจปฏิบัติพระองค์โดยสามิภักดิ์เลย เที่ยวบำรุงบำเรอชายอันที่ต่ำช้าเลวทรามบุตรที่เกิดในครรภ์พระนางจันทาเทวีนั้น หม่อมฉันเข้าใจว่าเกิดจากชายอื่นเป็นแน่แท้."

ครั้นท้าวพรหมทัตต์ได้ทรงฟังคำท่านปาลกะเสนาบดีกับพระนางสุวรรณจัมปากะเทวีทูลบรรยายดังนั้น พระองค์หาได้ทรงวิจารณ์ข้อเท็จจริงไม่ พลันทรงกริ้วกราดเป็นกำลัง รับสั่งให้ขับไล่พระนางจันทาเทวีไปเสียจากพระราชวังโดยทันที มิทัน

ให้พระนางได้เพ็ดทูลประการใด.

เมื่อพระนางจันทาเทวีถูกขับไล่จากพระราชวังแล้ว พระนางก็เดิรคร่ำครวญออกจากพระนครไปตามบุญตามกรรม จนมาพบตายายสองคนผัวเมีย ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ชายป่าหากินทางเก็บผักหักฟืนขาย สองตายายเห็นผิดคนธรรมดาจึงถามว่า "แม่อยู่ที่ไหนจึงได้เดิรมาในทางเปลี่ยวแต่คนเดียวเช่นนี้" พระนางจันทาเทวีก็เล่าให้ฟังว่า "ฉันชื่อว่าจันทาเทวีเป็นมเหสีฝ่ายขวาของท้าวพรหมทัตต์, และนางสุวรรณจัมปากะเทวีเป็นมเหสีฝ่ายซ้าย เห็นฉันเป็นคนโปรดของพระสามี ก็มีความริษยาพากันใส่ร้ายแกล้งทูลยุยงให้พระสามีกริ้วโกรธขับไล่ฉันเสีย จึงเดิรมาตามบุญตามกรรมโดยหาที่พึ่งมิได้เช่นนี้" เมื่อตายายทราบเหตุดังนั้นก็ให้นึกสงสาร จึงพามาเลี้ยงไว้ในบ้านตน. นางจันทาก็ได้อาศัยตายายอยู่ต่อมาจนทรงครรภ์ได้หกเดือน.

ฝ่ายกุมารซึ่งอยู่ในครรภ์ของพระนางจันทาเทวีนั้นมีบุญบารมีมากอาจจะระลึกรู้เหตุการณ์ต่างๆได้ จึงพิจารณาดูรู้ว่ามารดาได้ความทุกข์ลำบากมาก ด้วยพลัดพรากจากบ้านเมืองมาเป็นคนอนาถาหาที่พึ่งมิได้, จึงคิดรำพึงว่า "บัดนี้เราอยู่ใน

ครรภ์มารดาต่อไปมิช้าก็จะต้องคลอดออกมาเป็นลูกอ่อนตาม
ธรรมดาของมนุษทั่วไป มารดาเราผู้ได้รับทุกข์ลำบากอยู่แล้ว
ก็จะต้องเพิ่มความลำบากถนอมเลี้ยงเราผู้เป็นลูกอ่อนเป็นอัน
มาก เป็นการน่าสมเพชน่ายิ่งนัก, อย่าเลย, จำเราจะแปลงรูป
กายให้เป็นหอยสังข์เสียเถิด, ถึงจะคลอดออกมา มารดาก็คง
ไม่ต้องถนอมเลี้ยงอย่างลูกอ่อนของมนุษให้ลำบากมาก "คิด
แล้วก็ตั้งจิตต่อธิษฐานให้ร่างกายกลายเป็นหอยสังข์ด้วยบุญ
บารมี พออธิษฐานจบลงแล้ว ร่างกายก็กลายเป็นรูปหอย
สังข์ปรากฏอยู่ในครรภ์พระนางทันที." ครั้นถึงกำหนดก็คลอด
ออกมาจากครรภ์มารดาเป็นรูปหอยสังข์, ฝ่ายพระมารดาก็มิได้
รับความเจ็บปวดอย่างใดเลย, พระนางก็ถนอมเลี้ยงลูก
หอยสังข์นั้นโดยสุดเสน่หาอย่างลูกอ่อนที่เป็นมนุษ.

อยู่มาวันหนึ่ง พระนางจันทาเทวีเข้าไปในป่าเพื่อช่วยตา
ยายเก็บผักหักฟืนขาย, ฝ่ายลูกอ่อนอยู่ข้างหลังก็ออกจากรูป
หอยสังข์แล้ว ก็ทำการปัดกวาดเย่าเรือน จัดแจงปูที่หลับที่
นอนของมารดาเสร็จแล้ว ก็เข้าไปอยู่ในหอยสังข์อย่างเดิม.
ครั้นมารดากลับมาจากป่า แลเห็นบ้านเรือนสะอาดสะอ้านดีก็
มีความประหลาดใจยิ่งนัก พลางรำพึงอยู่แต่ในใจด้วยสงสัยว่า

“ใครหนอ ! มาบัดกวาดทำความสะอาดให้เราเช่นนี้น่าอัศจรรย์นัก” ครั้นต่อมาพระนางก็ไปบ่าอีก ลูกอ่อนก็ออกจากหอยสังข์มาบัดกวาดและจัดแจงสิ่งของที่กระจัดกระจายเข้าไว้ให้เรียบร้อยดังเดิมดังคราวก่อนอีก และเมื่อพระนางกลับมาได้เห็นเช่นนั้นอีก ก็บังเกิดอัศจรรย์ใจยิ่งขึ้น จนเหลือที่จะเพิกเฉยอยู่ได้ พระนางจึงพยายามคอยสังเกตต่อมา, วันหนึ่งพระนางแกล้งทำเย่าเรือนให้สกปรกแล้วทำเป็นที่ไปบ่าดังเดิม เปิดประตูเรือนแง้มไว้แล้วก็ออกเดินไปได้หน่อยหนึ่ง ก็หวนกลับมาซ่อนตัวอยู่ณที่แห่งหนึ่งคอยจ้องดูว่าจะมีใครวี่แววมาบ้าง, ฝ่ายพระโอรสเห็นพระมารดาไปแล้ว ก็ออกจากหอยสังข์มาทำการบัดกวาดอย่างเคย. ฝ่ายพระนางจันทาเทวีแอบดูอยู่ ครั้นได้เห็นโอรสของตนเป็นมนุษรูปโฉมงดงามออกมาจากหอยสังข์แล้วกวาดเรือนอยู่เช่นนั้น ก็ดีพระทัยเหลือจะประมาณพลางวิ่งเข้าไปกอดพระโอรสแล้วตรัสว่า “พ่อสังข์ทอง, บิดาของพ่อเป็นพระเจ้าแผ่นดิน และมีมเหสีสองคน มารดาเลี้ยงของพ่อมีความริษยาแม่ทูลยุยงให้พระบิดาขับไล่แม่เสีย,” พระนางเล่าเรื่องให้ลูกน้อยฟังทุกประการ แล้วก็ทรงพระกันแสงเสียพระทัย ภายหลังจึงดำริว่า ถ้าลูกของเราเป็นรูปหอยสังข์อยู่อย่างนี้

คนทั้งหลายก็จักพูดนินทาไปต่างๆ นาๆ ให้ได้รับความเดือดร้อนอยู่เสมอ คิดฉะนี้แล้วก็เอาหอยสังข์ไปทุบเสียจนแตกกระจายแล้ว เอาเปลือกเผาไฟเสีย.

ฝ่ายพระกุมารนั้น เห็นพระมารดาทำเช่นนั้นก็เสียใจจึงพูดว่า ทำไมพระมารดาจึงได้ทุบหอยสังข์ของลูกเช่นนี้ ถ้าต่อไปเกิดเหตุเภทภัยขึ้นแก่ลูกแล้ว ลูกจะเอาอะไรเป็นที่พึ่งเล่า. พระนางจึงเล้าโลมเอาใจลูกว่า "ไม่เป็นไรดอกลูก เมื่อเจ้าเกิดแม่ฝันเป็นนิมิตดีนัก ทั้งโหรเขาก็ทำนายไว้ว่า ลูกจะมีบุญมาก" จำเดิมแต่นั้นมา พระนางก็ถนอมเลี้ยงด้วยความเสน่หาพระสังข์มิให้อนาทรร้อนใจเลย และเรียกร้องลูกน้อยว่า "พ่อสังข์ทองๆ!" ตลอดมา.

ฝ่ายพวกราษฎร เห็นพระสังข์นั้นรูปร่างงดงามยิ่งนักต่างพากันสรรเสริญทั่วไป ไม่ช้าข่าวเล่าลือก็ทราบถึงพระกรรณท้าวพรหมทัตต์ ท้าวเธอทรงโสมนัสยิ่งนัก จึงมีรับสั่งให้อำมาตย์จัดม้าสินธพพร้อมทั้งพลทหารรีบไปรับพระราชโอรสกับพระนางจันทาเทวีกลับคืนเข้าสู่พระราชวัง แล้วทรงโปรดปรานชุบเลี้ยงดังเดิม.

ส่วนพระนางสุวรรณจัมปากะเทวี เห็นท้าวพรหมทัตต์ทรง

ꦩꦱꦶꦃꦥꦸꦠꦿꦤꦶꦱꦤꦶꦱꦤꦶꦱ

โปรดปรานพระสังข์มาก ก็มีจิตต์ริษยาคอยพยายามหาความผิดให้แก่พระสังข์และพระนางจันทาเทวีอยู่เสมอ วันหนึ่งพระนางสุวรรณจัมปากะเทวีนึกขึ้นได้ว่า พระนางจันทาเทวีคลอดลูกเป็นหอยสังข์ ก็เข้าไปเฝ้าท้าวพรหมทัตต์กราบทูลว่า “พระนางจันทาเทวีเป็นหญิงกาลกรรณีออกลูกเป็นหอยสังข์,” ฝ่ายท่านปาลกะเสนาบดีผู้เป็นคู่คิด ก็ทูลซ้ำเติมใส่โทษต่างๆนาๆ หลายอย่างหลายประการ.

ฝ่ายท้าวพรหมทัตต์ไม่ทันทรงพระวิจารณ์ให้รอบคอบ ก็ทรงเชื่อถ้อยคำของผู้ทูลยุยงส่งเสริม เข้าพระทัยเอาเป็นจริงว่านางจันทาเทวีกับพระสังข์เป็นกลีบ้านเมือง จึงรับสั่งให้พวกอำมาตย์จับนางจันทาเทวีกับเจ้าสังข์ใส่แพลอยไปเสียให้พ้นบ้านเมือง.

เมื่อพระนางจันทาเทวีกับพระสังข์ถูกลอยแพไปตามกระแสน้ำดังนั้น ครั้นมาถึงห้วงน้ำอันกว้างใหญ่ ก็บังเอิญเกิดลมพายุจัดพัดน้ำให้เป็นคลื่นใหญ่กระแทกเอาแพแตก สองคนแม่ลูกก็พลัดกัน. ฝ่ายพระนางเกาะท่อนไม้ได้ท่อนหนึ่งลอยมาใกล้ฝั่ง, แลเห็นต้นไม้ต้นหนึ่งขึ้นอยู่ริมฝั่ง พระนางจึงเอามือยึดยอดไม้ไว้ได้แล้วก็ค่อยๆปีนขึ้นบนฝั่งได้ แต่ก็ไม่รู้ว่า

จะไปแห่งใด เลยนั่งร้องไห้คิดถึงลูกอยู่ที่โคนต้นไม้นั้น ตำบลที่นางขึ้นฝั่งได้นั้น เป็นเขตต์แดนเมืองมัททราษฎร์ เผอิญวันนั้นมีนางทาสีของธนัญชัยเศรษฐี ไปเที่ยวตามฝั่งแม่น้ำนั้น ก็มาพบพระนางนั่งร้องไห้อยู่ที่โคนไม้ จึงซักถามนางว่า มานั่งร้องไห้อยู่ที่นี่ทำไม, พระนางก็เล่าเรื่องให้ฟัง, นางทาสีได้ฟังก็มีความสงสาร พาพระนางมายังบ้านท่านเศรษฐีเมืองมัททราษฎร์ ครั้นถึงพระนางก็เล่าเรื่องราวให้ ธนัญชัยเศรษฐีฟังทุกประการ เมื่อธนัญชัยเศรษฐีทราบเรื่องแล้วก็มีความสงสาร จึงชักชวนพระนางให้อยู่ด้วยแล้วตั้งให้พระนางเป็นแม่ครัว, และเลี้ยงดูให้พระนางเป็นสุขตลอดมา.

ส่วนพระสังข์นั้น ตั้งแต่พลัดจากพระมารดาแล้ว ก็เสวยทุกขเวทนาในห้วงน้ำนั้นเป็นอันมาก. แต่ด้วยอำนาจบุญบารมีของพระสังข์บันดาลให้ร้อนไปถึงพิภพน์พญานาค ฝ่ายพญานาคก็พิจารณาดูเหตุการณ์ ครั้นทราบแล้วก็ขึ้นมานิรมิตเรือทองขึ้นลำหนึ่ง กลางลำเรือมีบุษบกเจ็ดยอดลอยมาใกล้พระสังข์ แล้วอุ้มเอาพระสังข์ขึ้นบนเรือให้นั่งเหนือบุษบกนั้น แล้วก็ปล่อยเรือนั้นให้ลอยต่อไปอีก พอเรือนั้นลอยไปถึงเกาะแห่งหนึ่ง เผอิญลมพัดเรือเข้าไปเกยอยู่ที่ชายเกาะนั้น พระ

สังข์เห็นดังนั้นก็ดีใจรีบขึ้นไปบนเกาะนั้น เที่ยวเดินดูต้นไม้ต่างๆ ต่อไปมิช้าก็มาถึงสระแห่งหนึ่งมีน้ำใสสะอาดมีบัวต่างๆ ขึ้นอยู่ดายดื่นและมีปลาต่างๆ ว่ายอยู่ในสระนั้นแลดูน่าเพลิดเพลิน เธอก็เดินชมมาตามมรรคาจนมาพบพระฤาษีองค์หนึ่งนั่งเจริญภาวนาอยู่ณอาศรม เธอก็ตรงเข้าไปยกมือไหว้.

ฝ่ายพระฤาษีเห็นเข้าก็ประหลาดใจจึงไต่ถามว่า “ทำไมจึงมาคนเดียวไม่กลัวอันตรายหรือ ? หรือมีกิจธุระสิ่งไร ?” พระสังข์ก็เล่าเรื่องให้พระฤาษีฟังตั้งแต่ต้นจนปลาย แล้วถามถึงทางที่จะไปเมืองพาราณสี พระฤาษีจึงตอบว่า หนทางที่จะไปเมืองพาราณสีนั้นมี แต่ทางที่จะไปนั้นลำบากมากต้องผ่านที่อยู่ของหมู่ยักษ์ผู้ดุร้าย เจ้าควรจะไปทางเรือดีกว่า แม้ถึงจะต้องผ่านเมืองนางยักษ์ไป ก็ไม่เป็นไร เพราะนางยักษ์จะช่วยสงเคราะห์เจ้า ว่าดังนั้นแล้ว เธอก็พาพระสังข์ไปลงเรือทอง แล้วปล่อยให้เรือนั้นลอยไปตามกระแสน้ำต่อไปอีก ไม่นานนักก็ถึงเมืองนางยักษ์ พวกนางยักษ์เห็นพระสังข์ลอยเรือมา ก็พากันลงน้ำว่ายน้ำไปหวังจะจับพระสังข์มากินเป็นอาหาร บังเอิญเกิดคลื่นใหญ่พัดพาพวกยักษ์ไปคนละทาง บ้างก็จมน้ำตาย บ้างก็สำลักน้ำเหนื่อยอ่อน พากันกลับมาบอกนางยักษ์ผู้เป็นนายของตน.

ครั้นนางยักษ์ได้ฟังพวกยักษ์เล่าให้ฟังดังนั้น ก็นึกประหลาดใจรำพึงว่า “แต่ก่อนเมื่อสามีเรายังครองราชสมบัติอยู่ไม่เคยเห็นอัศจรรย์เช่นนี้เลย ต่อสามีเราตายไปแล้ว จึงเกิดมีอัศจรรย์เช่นนี้ขึ้น” ดำริพลางนางยักษ์ก็พาบริวารไปตรวจดูให้เห็นด้วยตนเอง ครั้นมาเห็นพระสังข์นั่งอยู่ในเรือทองดังนั้น ก็บังเกิดมีความเสน่หารักใคร่พระสังข์นั้นยิ่งนัก ถึงแก่กะโดดว่ายน้ำไปที่เรือแล้วซักไซ้ไต่ถามเรื่องราวต่างๆ เมื่อทราบว่าพระสังข์พลัดบิดามารดาเป็นกำพร้าเช่นนั้น ก็ยิ่งมีความสงสารรับเอาพระสังข์มาถนอมเลี้ยงไว้เป็นลูกบุญธรรม และมีความรักใคร่ดังลูกในอุทรของตน ครั้นถึงวันดี นางยักษ์อาบน้ำชำระกายให้พระสังข์ แล้วให้ตกแต่งเครื่องประดับ สวมกำไลมือและเท้า สวมแหวนก้อย แล้วทำขวัญให้และจัดพี่เลี้ยงให้คอยบำรุงรักษาพันหนึ่ง ส่วนตัวนางยักษ์เองก็อุตส่าห์ถนอมเลี้ยงด้วยความเสน่หาอาลัยอยู่ใกล้ชิดเสมอ. เมื่อนางยักษ์จะไปป่าหาอาหารก็สั่งพระสังข์ด้วยความห่วงใยว่า “พ่ออย่าไปเที่ยวเล่นบนปราสาทชั้นบนและในสวนเลยเป็นอันขาด” แล้วก็สั่งนางพี่เลี้ยงให้ทราบอีกว่า “ข้าจะไปป่าพวกเจ้าอยู่ข้างหลังจงระวังลูกข้าให้ดี” สั่งแล้วนางก็ออกจากปราสาทเข้าสู่ป่าหาเนื้อ

ถึกกินเป็นอาหารตามภาษายักษ์.

ฝ่ายพระสังข์ เมื่อเห็นมารดาเลี้ยงไปบ่าแล้ว ก็เผ่าแต่รำพึงว่า "ทำไมหนอ ? มารดาจึงห้ามเราไม่ให้ไปเที่ยวบนปราสาทชั้นบนกับไม่ให้ไปเที่ยวในสวน, บนปราสาทชั้นบนกับในสวนนั้นจะมีอะไรหนอ ? ยิ่งคิดก็ยิ่งมีความสงสัยยิ่งขึ้น เหลือที่จะอดกลั้นได้ เย็นวันหนึ่ง เมื่อนางยักษ์ไปบ่า เธอก็หนีเลี่ยงเข้าไปเดิรเล่นในสวน เห็นกะดูกที่นางยักษ์กินเนื้อหมดแล้วทิ้งไว้เป็นก่ายกอง ก็เกิดความสลดใจคิดไปต่าง ๆ และเดิรมาก็เห็นมีบ่อเงินบ่อทอง ซึ่งในบ่อนั้นมีน้ำเป็นเงินเป็นทองใสสะอาดตา จึงเอานิ้วก้อยลงจุ่มน้ำในบ่อทองดู นิ้วก้อยนั้นก็กลายเป็นทองไป จะขัดสีสักเท่าใดก็ไม่ออกจนหมดบัญญา กลัวมารดาจะเห็นจึงเอาผ้าพันนิ้วเสียเพื่อไม่ให้ใครเห็น พลางรีบกลับจากสวนแล้วเล็ดลอดขึ้นไปบนปราสาท ด้วยอยากรู้ว่าจะมีสิ่งอะไรบ้าง เมื่อถึงชั้นบนปราสาทก็เห็นเกือกทองคู่หนึ่ง เกราะรูปคนบ้าน่าเกลียดน่ากลัวรูปหนึ่ง กับพระขรรค์ด้ามแก้วเล่มหนึ่ง ด้วยความคะนองของพระสังข์ ก็ลองเอาเกราะรูปคนบ้ามาสวมกายเหน็บพระขรรค์และสวมเกือกทองแล้ว ก็เผ่นขึ้นทำท่าเหมือนจะเหาะเล่น ก็เหาะได้จริง ๆ ทำให้พระสังข์

ชอบเครื่องเหล่านี้มาก ครั้นแล้วก็เปลื้องเครื่องเหล่านั้นออก ไว้ยังที่เดิม และกลับมาที่อยู่ของตน.

ครั้นถึงเวลาเย็น นางยักษ์กลับมาถามหญิงพี่เลี้ยงว่า "ตั้งแต่ข้าไปแล้วลูกของข้าไปเที่ยวไหนบ้างหรือเปล่า?" นางพี่เลี้ยงตอบว่า "เธอไปเที่ยวตามที่ต่างๆ ตามอำเภอใจ, ลูกของพระแม่เจ้าไม่กลัวใครเลย, กลัวพระแม่เจ้าคนเดียวเท่านั้น พวกอีฉันห้ามปรามเท่าไรก็ไม่ฟัง" นางยักษ์เรียกพระสังข์เข้ามา เห็นนิ้วก้อยพันผ้าขรัวจึงถามว่า "นิ้วก้อยเจ้าเป็นอะไรจึงพันผ้า?" พระสังข์ตอบว่า "ถูกมีดบาดจึงพันผ้าไว้" นางยักษ์แก้ออกดู พระสังข์จนปัญญาที่จะพูดขัดขืนได้ จึงนิ่งให้แก้ผ้านั้น เมื่อนางยักษ์แก้ผ้าพันออก ก็เห็นนิ้วก้อยนั้นเป็นสีทอง มองดูหน้าพระสังข์เห็นเศร้าสร้อยก็สงสารไม่ว่ากระไร.

ตั้งแต่นั้นมา นางยักษ์ก็พร่ำสอนพระสังข์ให้อยู่ในโอวาทของตนและตั้งใจบำรุงเลี้ยงด้วยตนเองเป็นเวลาช้านาน จนร่างกายซูบผอมเพราะอดอยากอาหาร ไม่ค่อยจะได้กินเนื้อสด วันหนึ่งนางยักษ์จะไปป่าหาอาหารเพื่อให้มีกำลังบ้าง เพราะอดอยากมาช้านานแล้ว จึงเรียกพระสังข์เข้ามาแล้วสั่งสอนว่า "ลูกรักของแม่, วันนี้แม่จะไปป่า เจ้าอยู่ข้างหลัง

อย่าเที่ยวซุกซนนะลูก แม่เป็นห่วงนัก” สั่งแล้วนางก็ไปป่าหาเนื้อมาเป็นอาหาร.

ขณะนั้นพระสังข์เห็นนางยักษ์ไปแล้ว ก็ราพึงเป็นทุกข์ว่าแม่เลี้ยงเรานี้เป็นยักษ์แน่แล้ว จึงกินคนและสัตว์ทั้งกะดูกไว้ในสวนออกเกลื่อนกลาดไป ส่วนตัวเป็นมนุษ ถ้าอยู่ต่อไปน่ากลัวจะเป็นอันตราย ถ้าแม่เลี้ยงเราโกรธเราสิ้นความรักใคร่เรา ก็คงจะหักคอเรากินเสียเป็นมั่นคง เราควรจะหนีไปเสียดีกว่า คิดดังนั้นแล้ว ก็เข้าไปในสวน ลงอาบน้ำทิพย์ในบ่อทอง ร่างกายก็กลายเป็นทองไปทั้งตัว, แล้วขึ้นไปบนปราสาทเอาเกราะรูปคนป่ามาสวมกาย, เหน็บพระขรรค์ด้ามแก้วและสวมเกือกทองเสร็จแล้ว, ก็เหาะออกทางช่องหน้าต่างลอยไปในอากาศ จนถึงเมืองตักกสิลา แลเห็นแม่น้ำแห่งหนึ่งมีศาลาหลังหนึ่งอยู่ฝั่งฟากโน้น จึงเหาะข้ามแม่น้ำนั้นไปอาศัยอยู่ณศาลานั้น.

ครั้นถึงเวลาเย็น นางยักษ์กลับมาไม่แลเห็นพระสังข์ลูกเลี้ยง จึงถามนางพี่เลี้ยงว่า “ลูกข้าไปไหน?” พี่เลี้ยงต่างกล่าวตอบว่า “ขึ้นไปเล่นบนปราสาทยังหาได้กลับลงมาไม่” ฝ่ายนางยักษ์ได้ฟังนางพี่เลี้ยงบอกดังนั้น ก็ขึ้นไปบนปราสาทก็

ไม่เห็น จึงประหลาดใจไปดูของทิพย์สามอย่าง คือ เกราะรูป
คนบ้าและเกือกทองกับพระขรรค์ด้ามแก้วหายไป ก็เข้าใจว่า
คงจะสวมของทิพย์เหล่านี้แล้วหนีไป นางทั้งรักทั้งแค้นแสน
โกรธแสนอาลัยเป็นกำลัง นางก็เหาะติดตามเที่ยวไปทางอากาศ
มาจนถึงฝั่งแม่น้ำใกล้เมืองตักกสิลา แม่น้านี้เป็นเขตต์แดน
เมืองยักษ์กับเมืองตักกสิลา คือฝั่งหนึ่งแดนยักษ์และอีกฝั่ง
หนึ่งแดนเมืองตักกสิลา นางแลเห็นพระสังข์นั่งอยู่ที่ศาลาฝั่ง
เมืองตักกสิลาโน้น ครั้นนางจะข้ามไปก็ไม่ได้ด้วยพ้นอำนาจ
ของนาง ซึ่งมีฤทธิ์เหาะเหิรแต่ในเขตต์แดนของตนเท่านั้น
เมื่อนางหมดอำนาจที่จะตามไปเช่นนั้นได้ นางก็นั่งอยู่ณฝั่ง
ของตน ร้องเรียกพระสังข์ว่า “พ่อสังข์เอ๋ย! จงเอ็นดูแม่
ด้วยเถิด, พ่อโกรธเคืองแม่ด้วยข้อไร จึงได้หนีแม่มาเสีย,
แม่ตั้งใจว่าลูกแก้วจะอยู่กับแม่รับฝากผีฝากไข้ต่อไป, พ่อจง
เอ็นดูแม่กลับไปบ้านเมืองกับแม่เถิด, พ่อจะได้ดำรงวงศ์สกุล
ของแม่ต่อไป.

พระสังข์ได้สดับคำนางยักษ์มารดาเสียงร้องไห้วิงวอนให้
กลับดังนั้น จึงร้องตอบออกไปว่า “ลูกอยู่กับแม่ไม่ได้เพราะ

แม่เป็นยักษ์ลูกเป็นมนุษ ขอเชิญแม่กลับเสียเถิด กรรมบันดาลให้เราเป็นแม่ลูกกันเพียงเท่านี้เอง ครั้นลูกจะกลับไปอยู่กับแม่ต่อไปก็มีแต่จะได้รับความทุกข์ร้อนเหลือที่จะทนได้ ซ้ำจะได้รับความอับอายพวกสาวใช้และยักษ์ทั้งหลายเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นขอแม่จงกลับไปครอบครองสมบัติให้เป็นสุขสำราญเถิด” เมื่อนางยักษ์ฟังพระสังข์ร่ำพันดังนั้น ก็รู้แน่ว่าจะไม่คิดกลับแน่แล้วก็โศกเศร้าเป็นอันมากแล้วพูดว่า “ถ้าพ่อไม่กลับจริงแล้วแม่ขอตายอยู่ที่นี่, พ่อจงมาเรียนมนตร์ทิพย์นี้เถิด แม่จะบอกให้เอาไว้เป็นทิพงของตัวต่อไปภายหน้า.”

เมื่อพระสังข์ได้สดับคำมารดาบอกให้เรียนมนตร์ทิพย์ดังนั้น ก็รับคำมารดาเรียนมนตร์โดยเคารพ ต่างคนนั่งอยู่คนละฝั่ง ครั้นจำได้แม่นยำแล้ว จึงถามมารดาว่า “มนตร์นี้ใช้ประโยชน์อย่างไรได้บ้าง?” นางยักษ์จึงบอกว่า “มนตร์นี้วิเศษนัก ถ้าพ่อต้องการเนื้อหรือปลา ก็จงร่ายมนตร์นี้ขึ้น เนื้อและปลาบรรดามีในบ่าและในน้ำจะมาหาพ่อ ถ้าหากว่าเนื้อและปลาที่จะถึงที่ตายก็มาออกันอยู่ตรงหน้า พวกที่ไม่ถึงที่ตายก็จะหนีไปสิ้น” พอพระสังข์เรียนมนตร์และทราบวิธีใช้มนตร์จากนางยักษ์แล้ว ก็ลานางยักษ์โดยความเคารพและสงสารมารดาเสียง

เป็นที่ยิ่ง แล้วก็เหาะลอยไปในอากาศต่อไป.

เมื่อนางยักษ์เห็นพระสังข์กราบลาเหาะไป ดังนั้นก็เกิดความโศกเศร้าเป็นกำลัง ในที่สุดนางขาดใจตายอยู่ณที่นั้น.

ขณะนั้น พระสังข์เห็นนางยักษ์มารดาโศกเศร้ามากเช่นนั้นก็เป็นห่วง เหาะไปได้หน่อยหนึ่งก็เหาะกลับมาแอบดู ว่านางจะกลับบ้านเมืองหรือยัง ครั้นมาเห็นมารดาเสียสิ้นชีวิตดังนั้น ก็ทรงพระกันแสงโศกเศร้าด้วยความสงสาร จัดแจงเผาศพมารดาเสียเสร็จแล้ว จึงได้เหาะต่อไปในอากาศ พลางตรวจดูบ้านเมืองน้อยใหญ่เป็นลำดับมา จนมาถึงเมืองพาราณสี เห็นมีบ้านช่องและผู้คนคับคั่ง น่าเป็นที่สนุกสบาย จึงลงจากอากาศเดินไปถึงบ้านหนึ่งอยู่ใกล้เมืองพาราณสีเข้าไปหานายตำบลบ้านนั้น ฝ่ายนายตำบลเห็นพระสังข์มีรูปเหมือนเงาะป่าจึงถามว่า “เจ้าเด็กนี้รูปร่างพิกล บ้านช่องเองอยู่ที่ไหน ?” พระสังข์ตอบว่า “ข้าพเจ้าไม่มีที่พึ่งมาเที่ยวหางานทำเลี้ยงชีพ” นายตำบลเห็นรูปร่างเธอขบขัน คิดจะเลี้ยงไว้ให้ชาวบ้านดูจึงพูดว่า “อยู่กับเราเถิด เรารับเลี้ยงเอง” แล้วก็ให้เข้าห่อหนึ่งใช้ให้ไปเลี้ยงโคกับพวกเด็กทุกวันๆ พวกเลี้ยงโคเห็นพระสังข์รูปร่างเหมือนเงาะป่าน่าขันต่างพากันดูถูกพูดจาล้อเลียนต่างๆ บ้างก็

ท้าทายให้เล่นคลีด้วยกัน พระสังข์ก็ไม่ถือโกรธ เข้าเล่นคลี
กับพวกเด็กเหล่านั้นอย่างสนุกสนาน แต่ไม่มีใครสู้พระสังข์ได้
สักคนเดียว ครั้นกลับมาบ้านก็ชวนให้เล่นกันใหม่ ก็ไม่มีใครส้
ได้อีกทั้งนั้น ถึงแก่ยอมแพ้ พากันให้พระสังข์สอนวิธีเล่นคลี
ให้และสัญญาจะแบ่งเข้าห่อของตนให้กินบ้าง. พระสังข์ก็สอน
ให้เด็กเลี้ยงโคเหล่านั้นเล่นคลีได้คล่องแคล่วชำนิชำนาญดีขึ้น
ทุกคน ครั้นเวลาไปเลี้ยงโคเด็กเหล่านั้นก็แบ่งเข้าห่อของตน ๆ
ออกให้พระสังข์กินจนอิ่มหนำตามสัญญาไว้ทุกวัน ๆ.

ในกาลครั้งนั้น พระเจ้ากรงพาราณสีมีพระธิดาเจ็ดองค์
ล้วนทรงรูปโฉมงดงามทั้งนั้น พระธิดาผู้พี่ทั้งหกมีสามีหมดแล้ว
ยังเหลืออยู่แต่นางคันทาเทวีผู้น้องน้อยพระองค์เดียวเท่านั้น
ยังมิได้มีพระสามี พระราชบิดาทรงพระดำริ จะใคร่ทำการอภิ-
เษกสมรสเสียให้หมดห่วง จึงรับสั่งให้ประกาศแก่ท้าวพระยา
ทั้งหลาย บรรดาที่เป็นผู้ครองประเทศต่าง ๆ อันขึ้นอยู่ในพระ
ราชอาณาจักรของพระองค์ ให้ส่งพระโอรสและนัดดามาประชุม
ณท้องพระลานหลวง เพื่อจะให้พระธิดาของพระองค์เลือกพระ
สามีตามชอบพระทัย.

ฝ่ายพวกท้าวพระยาผู้ครองประเทศทั้งหลาย เมื่อได้

ทราบประกาศแล้วต่างก็มีความยินดี ครั้นถึงวันกำหนดต่างก็จัดส่งพระโอรสนัดดาตกแต่งกายอย่างงดงามทั้งนั้น แล้วพากันมาประชุมยังพระลานหลวงสิ้นด้วยกัน พระเจ้ากรุงพาราณสีก็รับสั่งให้นางคันทาเทวีมากับหญิงบริวารออกไปเลือกคู่, ฝ่ายนางคันทาเทวีก็ถวายบังคมลาออกไปเลือกคู่ตามรับสั่ง แต่ไม่เป็นที่พอพระทัยของนางจนสักคนเดียว จึงกลับมากราบทูลให้พระบิดาทรงทราบ พระเจ้ากรุงพาราณสีได้ทรงฟังดังนั้นก็ทรงพระพิโรธตรัสตวาดว่า นางช่างเลือก ดูหรือผู้มีเกียรติยศและวงศ์ตระกูลดีสมพักตร์สมศักดิ์เห็นปานนั้น ยังไม่มีถูกใจใครสักคนเดียว.

พระเจ้ากรุงพาราณสีจึงมีรับสั่งให้อำมาตย์ตีกลองร้องประกาศให้ชาวพระนครทราบทั่วกันว่า "วันพรุ่งนี้จะให้นางคันทาเทวีเสี่ยงพวงมาลัยเลือกคู่หาสามี ถ้าพวงมาลัยไปสวมข้อมือของผู้ใดแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจะอภิเษกผู้นั้นให้เป็นสามีของนางต่อไป" ฝ่ายชาวเมืองได้ฟังประกาศดังนั้นพวกหนุ่มๆ ต่างก็ดีใจทุกถ้วนหน้า ครั้นรุ่งขึ้นต่างคนต่างก็แต่งตัวโอ่อ่าพากันมาประชุมพร้อมกันที่หน้าพระลานหลวง.

ครั้นได้เวลาถึงกำหนด พระเจ้ากรุงพาราณสีจึงรับสั่งให้นางคันทาเทวีมาเฝ้าแล้วตรัสว่า การเลือกคู่ของเจ้าคราวแรก

พ่อได้เชื้อเชิญเจ้าผู้ครองประเทศต่างๆ ส่งพระโอรสนัดดามาให้เจ้าเลือก เจ้าก็ไม่ชอบ, เป็นเหตุให้บิดายังไม่หายห่วง บัดนี้พ่อจึงสั่งให้อำมาตย์ตีกลองร้องประกาศให้ประชาชนพลเมืองชาวพระนครของเรามาพร้อมกันณพระลานหลวง ให้เจ้าออกไปเลือกดูอีกครั้งหนึ่ง เมื่อนางคันทาเทวีได้ฟังรับสั่งดังนั้นนางก็ออกไปเลือกดูชาวพระนครตามรับสั่ง แต่ไม่เป็นที่ถูกพระทัยนางเลย นางจึงกลับมากราบทูลพระบิดาให้ทรงทราบ

เมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสีได้สดับคำพระธิดามากราบทูลดังนั้น ก็ทรงพระพิโรธเป็นกำลัง จึงดำรัสถามพวกอำมาตย์ว่าชาวเมืองในพระนครของเราได้บ่าวประกาศมาประชุมพร้อมกันสิ้นเชิงแล้วหรือ อำมาตย์ผู้หนึ่งกราบทูลว่า บรรดาชายฉกรรจ์ได้พากันมาประชุมพร้อมถ้วนหน้าแล้ว ยังเหลือแต่เงาะป่าซึ่งอยู่ปลายพระนครผู้เดียว มีรูปกายผิดคนธรรมดา จึงมิได้นำมาเข้าประชุมพร้อมกับพลเมืองในคราวเดียวกันนี้

พระเจ้ากรุงพาราณสีได้สดับคำอำมาตย์กราบทูลเช่นนั้นด้วยอำนาจกุศลของพระสังข์กับนางคันทาเทวีจักได้เป็นคู่ครองกัน จึงบันดาลให้พระบิดาตรัสประชดด้วยความกริ้วว่า “เมื่อมีแต่อ้ายเงาะป่าผู้เดียวก็ให้นำตัวมันมาให้นางเลือกเสียคราวนี้

เพื่อมันจะชอบเจาะบ่าบ้างกะมัง” เมื่ออำมาตย์ได้ฟังรับสั่งดังนั้นก็ออกไปตามเจาะบ่าพาเข้ามาเผ่าพระเจ้าแผ่นดินตามความประสงค์

เมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสีได้ทอดพระเนตรเห็นเจาะบ่ารูปร่างชั่วช้าอัปลักษณ์น่าเกลียดน่ากลัวผิดคนธรรมดา ก็ไม่พอพระทัย แล้วตรัสประชดให้นางคันทาเทวีออกไปเลือกดูเจาะบ่า นางมิได้เอาใจใส่ต่อถ้อยคำที่พระบิดาทรงกริ้วโกรธแก่นางนั้นเลย นางจึงออกไปดูเจาะบ่าตามกระแสรับสั่ง ยืนเพ่งพิศพิจารณาเจาะบ่าเห็นรูปภายในของเจาะเป็นทองทั้งพระองค์ ภายนอกแสร้งสวมเจาะมาหลอกลวงให้คนอื่นหลง จักเป็นบุญกุศลของเรา จึงเห็นรูปภายในเป็นทองงามเลิศกว่าคนในใต้หล้า นางมีความยินดีจึงหยิบพวงมาลัยมาอธิษฐานว่า ถ้าเจาะบ่าเคยเป็นคู่สร้างกับเรามาแต่ชาติปางก่อนแล้ว ก็ขอให้พวงมาลัยนี้ลอยไปสวมข้อมือเจาะ พอสิ้นคำอธิษฐาน นางก็โยนพวงมาลัยไป พวงมาลัยก็ลอยไปกระทำประทักษิณ ๓ รอบ แล้วก็ลอยมาสวมข้อมือเจาะบ่า เมื่อมหาชนเห็นดังนั้นก็พากันติเตียนต่างๆ ลงท้ายว่านางคันทาเทวีได้ผัวเจาะไม่สมเกียรติยศ

เมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสีทอดพระเนตรเห็นพวงมาลัยไป

(ภาพพิมพ์ลายเส้นรูปพระอิศวรทรงโค ๑ ตัวและพระนางอุมาเทวี)

ชื่อภาพ (ภาษาไทย) เทวรูปพระอิศวรและพระอุมา

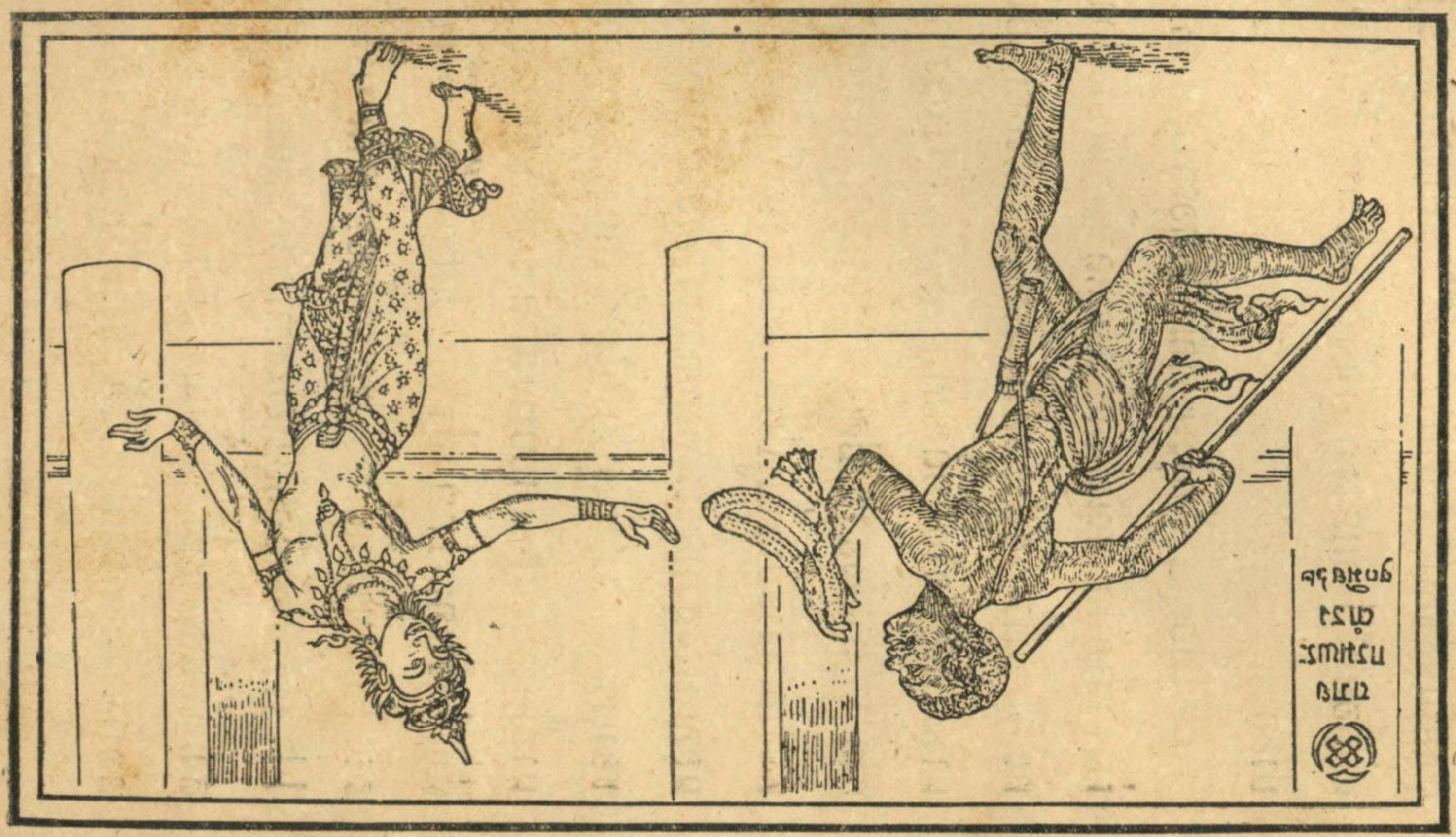

สวมอยู่ที่ข้อมือเงาะบ้า ก็เสียพระทัยแทบลมจับ เมื่อได้พระสติฟื้นขึ้นมาก็ทรงกริ้วโกรธพระธิดาเป็นอันมาก และให้ขับไล่เสียทั้งสองพระองค

เมื่อนางคันทาเทวีกับพระสังข์ถูกพระบิดาทรงขับไล่เสียดังนั้น ก็พากันไปพักอาศัยอยู่นอกเมืองแห่งหนึ่งตามลำพังสองคนผัวเมีย ต่างได้รับความลำบากยากแค้นเหลือกำลัง ทำให้นางคันทาเทวีโศกเศร้ารำพันมิหยุดหย่อน จนพระสังข์ต้องเล้าโลมเอาใจและบอกความจริงแก่นางว่า “พระน้องอย่ามีความโทมนัสเลย ทั้งนี้เป็นด้วยผลกรรมที่เราทำไว้แต่ปางก่อน เมื่อสิ้นเวรกรรมแล้ว ผลที่เราได้ทำความดีไว้ ก็อาจบันดาลให้เราได้รับความสุขบ้างเป็นแน่ พระน้องอย่าเสียใจว่าได้ผัวเป็นเงาะ ที่จริงพี่ก็เป็นมนุษเชื้อกษัตริย์เหมือนกัน พี่ชื่อว่าพระสังข์ที่พระน้องคิดถูกว่าพี่แสร้งสวมรูปเงาะกายสิทธิ์มาให้ใครล่วงรู้ความคิดของพี่ นับว่าเป็นความคิดดีแล้ว แต่เมื่อเรายังได้รับความลำบากอยู่เช่นนี้พี่จำต้องสวมรูปเงาะไปก่อน พระน้องจะมีความวิตกไปใย เมื่อพระนางรู้ว่าผัวของตนไม่ใช่เงาะบ้าเป็นเชื้อกษัตริย์มียศศักดิ์ ทั้งรูปร่างสระสวยเลยหายความโศกเศร้า มีความ

ปลื้มใจเผ่าปรนนิบัติสามีด้วยความจงรักภักดีเป็นที่ยิ่ง ครั้นต่อมาพระเจ้ากรุงพาราณสีทรงนึกถึงพระสังข์ขึ้นมาทีไรให้ละอายพระทัยยิ่งนัก ในที่สุดทรงปรึกษาบุตรเขยทั้งหกว่า “อ้ายเงาะผัวนางคันทาเทวีนั้น ถ้ามันอยู่ก็ทำให้เราขายหน้าประชาชนยิ่งขึ้นทุกที ครั้นจะฆ่ามันเสียโดยไม่มีความผิด ประชาชนก็จะนินทาได้ จำจะต้องหาอุบายจับผิดแล้วฆ่ามันเสียให้หมดความขายหน้าจึงจะชอบเจ้าจะเห็นอย่างไร ?” หกเขยต่างเห็นพ้องด้วยแล้วทูลแนะนำว่า “พระองค์รับสั่งใช้พวกข้าพระบาทอย่างไม่ปราณี มิได้เลือกหน้าตลอดจนเจ้าเงาะผู้เป็นเขยด้วย คือใช้ข้าพระบาทอย่างไร ก็ใช้เจ้าเงาะอย่างนั้นโดยมิได้ลำเอียง ถ้าใครดื้อดึงไม่ทำตามรับสั่งก็ดีหรือทำผิดรับสั่งก็ดีก็ให้ฆ่าเสีย ดังนี้คงจะไม่มีใครนินทาได้” ท้าวเธอทรงเห็นด้วยจึงรับสั่งให้หาตัวเจ้าเงาะเข้ามาเฝ้าพร้อมด้วยเขยทั้งหก แล้วทรงบังคับว่า “บัดนี้เราต้องการเนื้อ เจ้าทั้งเจ็ดจงไปหาเนื้อในป่าให้ได้คนละตัว ถ้าใครไม่ได้เนื้อมาดังเราสั่ง เราจะลงอาชญาฆ่าเสีย.”

ต่างรับพระดำรัสแล้ว ก็ถวายบังคมลามาบ้านเรือนของตน ฝ่ายบุตรเขยทั้งหกรู้ตัวอยู่แล้วก็ดีใจ ต่างนึกกระหยิ่มว่า

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

บริวารของพวกเรามีมาก พร้อมทั้งอาวุธแลเครื่องมือต่าง ๆ คง
จะหาเนื้อได้มากมายเกินรับสั่งเป็นแน่นอน ต่างจัดหาเครื่องมือ
และอาวุธพร้อมแล้วก็พาบริวารออกเที่ยวหาเนื้อในป่าตั้งแต่เช้า.

ฝ่ายพระสังข์กลับจากที่เฝ้าแล้วก็กลับมาที่พักบอกแก่
นางคันทาผู้ภรรยาว่า พระราชบิดารับสั่งให้พี่หาเนื้อไปถวายให้
ได้ตัวหนึ่ง, ถ้าหาได้จะพระราชทานรางวัล ถ้าหาไม่ได้จักฆ่า
พี่เสีย." พี่จะต้องขอลาน้องเข้าป่าหาเนื้อไปถวายให้ได้. นาง
คันทาเทวีได้ฟังก็เป็นทุกข์กลัวว่าสามีจะหาเนื้อไม่ได้ จึงวิงวอน
ขอตามไปด้วยจะได้ช่วยหาว่า "ถ้าเช่นนั้นหม่อมฉันขอตาม
ไปด้วยเพื่อช่วยกันหาเนื้อให้ได้ตามรับสั่ง พระพี่ไปแต่ผู้เดียว
ฉวยพลาดพลั้งหาเนื้อไม่ได้ก็จะต้องตายด้วยพระราชอาชญา
หาควรประมาทไม่" พระสังข์จึงตรัสห้ามว่า "อย่าไปเลย
น้องพี่หวังใจว่าคงหาได้เป็นแน่นอน น้องอย่าเป็นทุกข์เลย."

ครั้นเห็นนางหายทุกข์ร้อนแล้ว พระองค์ก็ทรงเกือกทอง
และเหน็บพระขรรค์แก้วของมารดาเสร็จแล้วก็เหาะไปในอากาศ พอถึงป่าก็ลงประทับนั่งบนแท่นศิลาแห่งหนึ่ง ถอดรูปเงาะออกวางไว้ แล้วทรงร่ายมนตร์เรียกเนื้อตามที่มารดาสอนให้ ด้วยอำนาจมนตร์บรรดาเนื้อที่ถึงที่ตายก็มาอยู่ฉะเพาะ

หน้าพระสังข์สิ้น ส่วนที่ไม่ถึงที่ตายก็พากันหนีไปหมด.

ด้วยเหตุนี้บุตรเขยทั้งหกที่ออกเที่ยวหาเนื้อตั้งแต่เช้า จึงไม่ได้เนื้อเลยสักตัวเดียว เพราะเนื้อที่ถึงที่ตายไปรวมอยู่เสียที่พระสังข์หมดแล้ว ในที่สุดพากันเที่ยวค้นหาไปทางทิศเหนือจนถึงที่พระสังข์ถอดรูปเงาะนั่งอยู่ ครั้นเห็นพระสังข์รูปร่างเป็นทองงดงามนั่งอยู่บนแท่นศิลาเช่นนั้น ก็จำไม่ได้ต่างคนก็สะดุ้งตกใจกลัวด้วยความประหลาดใจ พลางปรึกษากันว่า "ท่านผู้นี้คงไม่ใช่มนุษ คงจะเป็นเทวดาแน่นอน ต่างพากันเข้าไปกราบไหว้ แล้วถามว่าพระองค์เป็นเทวดาหรือพระอินทร์พระพรหมประการใดเจ้าข้า! หรือนาคครุฑคนธรรพ์ซึ่งแปลงกายมานั่งอยู่ที่นี้ ขอพระองค์ได้โปรดกรุณาให้เนื้อแก่พวกข้าพเจ้าคนละตัวเถิด เพราะพวกข้าพเจ้าไม่ได้ไปถวายพระเจ้าแผ่นดินคนละตัวแล้วก็จะต้องตายทั้งหกคน ขอพระองค์จงประทานชีวิตแก่พวกข้าพเจ้าเถิด พวกข้าพเจ้าจะทำพลีกรรมบวงสรวงแก่พระองค์ตามแต่จะต้องการ."

พระสังข์จึงตอบว่า "เราไม่ใช่พระอินทร์พระพรหมหรือใครๆ ตามที่ท่านเข้าใจดอก เราเป็นมนุษอยู่แคว้นพาราณสีนี่เอง, ถ้าเราให้เนื้อแก่พวกท่านแล้ว พวกท่านจะบูชาคุณเรา

ด้วยสิ่งอะไร ?” เขยทั้งหกพึงต่างพิศวงแต่ไม่กล้าซักไซ้รับ
ตอบด้วยความดีใจว่า “พวกข้าพเจ้าจะบูชาคุณท่านด้วยแก้ว
เจ็ดประการ หรือโคกระบือหรือสมบัติอื่นที่พวกข้าพเจ้ามีอยู่”
พระสังข์จึงกล่าวว่า “เราไม่ต้องการของเหล่านั้น เราต้องการ
ใบหูของพวกท่านคนละหน่อย, ถ้าพวกท่านให้เราได้ เราก็จะ
ให้เนื้อตามต้องการ ถ้าให้เราไม่ได้ เราก็ให้ไม่ได้เหมือนกัน”
ทั้งหกเขยต่างจนใจ เพราะถ้าไม่ได้เนื้อไปถวายก็ต้องตาย,
จึงจำเป็นต้องยอมตัดใบหูให้คนละหน่อย, แล้วพระสังข์ก็ให้
เนื้อคนละตัว ต่างดีใจพากันนำเนื้อมาถวายพระเจ้าแผ่นดินตาม
รับสั่ง เป็นอันว่า รอดพ้นจากพระราชอาชญาไปได้.

ฝ่ายพระสังข์อยู่ข้างหลังพลางดำริว่า “บ้านนี้หกเขยคง
ไปถึงพระนคร และนำเนื้อเข้าไปถวายพระเจ้าแผ่นดินแล้ว
จำเราจักนำเข้าไปถวายบ้าง” แล้วร่ายมนตร์เรียกฝูงเนื้อมา
จับเนื้อได้ตัวหนึ่งแล้วก็สวมรปเงาะจูงเนื้อนั้นเดินมาถึงพระนคร
แล้วผูกเนื้อไว้ข้างปราสาท แล้วเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินแล้ว
แสร้งกราบทูลเป็นที่ไม่พอใจว่า “ข้าพระบาทได้เนื้อมาถวาย
ตัวหนึ่งตามรับสั่งแล้ว บัดนี้ได้ผูกไว้ที่ข้างปราสาท โปรดให้
อำมาตย์ไปตรวจดูและผูกเสียให้ดี” ครั้นแล้วก็กราบทูลลากลับ

ไปที่อยู่ของตน.

เมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสี ได้ทรงฟังพระสังข์ทูลดังนั้น ก็ทรงประหลาดพระทัยยิ่งนัก จึงรับสั่งให้อำมาตย์ไปตรวจดู ว่าเจ้าเงาะจะได้เนื้อมาจริงหรือไม่ เพราะทรงแน่พระทัยอย่าว่า รูปร่างอย่างเจ้าเงาะนั้น คงไม่สามารถจะจับเนื้อมาถวายได้ ฝ่ายอำมาตย์ก็ออกไปตรวจดูตามรับสั่ง พอเข้าไปใกล้ เนื้อนั้น เห็นคนก็ตกใจกลัว จึงกะโดดไปด้วยกำลังแรงจนเชือกที่ผูกไว้ นั้นขาด เลยวิ่งหนีเข้าป่าไป ให้คนทั้งหลายช่วยกันจับก็ไม่ทัน จึงกลับมาทูลเหตุการณ์นั้นให้ทรงทราบทุกประการ.

ครั้นพระเจ้ากรุงพาราณสี ทรงจับผิดพระสังข์ในเรื่องนี้ ไม่ได้แล้ว ก็ทรงคิดหาอุบายต่อไปใหม่ กล่าวคือมีรับสั่งให้ หกเขยและพระสังข์เข้ามาเฝ้าแล้วตรัสว่า "เจ้าทั้งเจ็ดจงไปหา หมู่บ้ามาให้เราคนละตัวให้จงได้ ถ้าหาไม่ได้เราจะลงอาชญา ประหารชีวิตเสีย" ฝ่ายหกเขยก็พากันกราบลามาเตรียมเครื่อง มือต่างๆ พอรุ่งเช้าก็พาบริวารออกเที่ยวหาหมู่บ้าอย่างครั้งก่อน.

ฝ่ายพระสังข์ก็ไปบอกภริยา แล้วก็สวมเกือกทองเหน็บ พระขรรค์เหาะไปยังป่า แล้วก็ถอดรูปเงาะนั่งอยู่บนแท่นศิลา ดังครั้งก่อน พลางร่ายมนตร์อันวิเศษชื่อว่ามณีจินดา เรียกฝูง

หมู่บ้าทั้งหมดให้มาประชุมที่อยู่ของตน แล้วก็อธิษฐานให้หมู่บ้าที่ถึงที่ตายอยู่แผนกหนึ่ง ที่ไม่ถึงที่ตายให้อยู่แผนกหนึ่ง และหมู่บ้าทั้งหลายก็แยกกันตามอธิษฐาน ด้วยอำนาจสัจจกิริยาของพระองค์.

ฝ่ายเขยทั้งหกครั้นเที่ยวหาหมู่บ้าทุกหนทุกแห่งก็ไม่ได้ จนไปพบพระสังข์นั่งอยู่บนแท่นศิลา มีหมู่บ้าอยู่มากมาย จึงพากันเข้าไปกราบไหว้วิงวอนขอหมู่บ้าแล้วสัญญาว่าจะถวายเครื่องพลีตามประสงค์. ครานั้นพระสังข์ขอนิ้วมือคนละนิ้ว, ถึงแม้ว่าหกเขยนั้นจะเสียดายเพียงใด ก็จำเป็นต้องยอมให้เพราะกลัวตาย จึงยอมตัดนิ้วของตนคนละนิ้วให้แก่พระสังข์, แล้วพระสังข์ก็ให้หมู่บ้าที่ถึงที่ตายคนละตัว. เมื่อหกเขยได้หมู่บ้าครบกันแล้ว จึงพากันนำไปถวายพระเจ้าแผ่นดินด้วยความดีใจ.

ฝ่ายพระสังข์พอหกเขยไปแล้ว จึงสวมรูปเงาะดังเดิมแล้ว นำหมู่บ้าตายตัวหนึ่งเข้าไปถวายพระเจ้ากรุงพาราณสีภายหลัง. ฝ่ายพระเจ้ากรุงพาราณสีทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็ยิ่งทรงประหลาดพระทัยหนักขึ้น จึงตรัสถามว่า “เจ้าเงาะ! เจ้าได้หมู่บ้านมาอย่างไร?” พระสังข์จึงกราบทูลว่า “ข้าพระบาทเที่ยวไปในป่า พบหมู่บ้าตัวนี้เข้าจึงนำมาถวาย” ทูลห้วนๆ

หกเขยหาหมูไม่ได้เลยไปพบพระสังข์
ถอดรูปเงาะนั่งอยู่บนแท่นศิลา

ดังนี้แล้ว ก็ทูลลาไปยังที่อยู่ของตน.

ต่อนั้นไปพระเจ้ากรุงพาราณสีเผ้าแต่ราพึงว่า "เราคิดหาอุบายจะหาความผิดฆ่าอ้ายเงาะถึงสองครั้งแล้ว ก็ไม่สมประสงค์เลย จะคิดอย่างไรดีหนอ?" มาวันหนึ่งทรงคิดอุบายได้อย่างหนึ่ง พลางดีพระทัยตรัสแก่พระองค์เองว่า "คราวนี้อ้ายเงาะคงแพ้เราเป็นแน่นอน, คือจะบังคับให้มันหาปลา มันคงจะดำน้ำหาปลาไม่ได้เป็นแน่นอน" ครั้นรุ่งเช้าจึงรับสั่งให้หาหกเขยและพระสังข์เข้ามาเผ้า จึงบังคับว่า "วันนี้เจ้าทั้งเจ็ดจงไปหาปลามาให้เราให้ได้คนละมาก ๆ ถ้าใครหาไม่ได้เราจะลงอาชญาประหารชีวิตเสีย". ฝ่ายหกเขยได้ฟังรับสั่งดังนั้นก็ทูลลามาเตรียมเครื่องมือจับปลาพร้อมแล้ว ก็พากันไปยังแม่น้ำแห่งหนึ่งตั้งแต่เช้า เพื่อเที่ยวเสาะหาปลาให้ได้ตามรับสั่ง ก็ไม่ได้ปลา.

ฝ่ายพระสังข์เมื่อได้รับรับสั่งแล้ว ก็รีบกลับมาบอกเล่าให้ภริยาฟัง พลางสวมเกือกแก้วเหน็บพระขรรค์เสร็จแล้ว ก็ลาภริยาด้วยความเสน่หา แล้วก็เหาะไปนั่งถอดรูปเงาะนั่งอยู่บนแท่นศิลาริมแม่น้ำใกล้ ๆ กับที่หกเขยหาปลาอยู่นั้น พลางร่าย

มนตร์มหาจินดากระซิบเรียกฝูงปลา พลางอธิษฐานว่า “ปลาเหล่าใดที่ยังไม่ถึงที่ตายจงพากันหนีไปเสีย, ปลาที่ถึงที่ตายจงมาออกันอยู่ที่นี้” พอขาดคำอธิษฐาน ปลาก็มาออกันอยู่ในสำนักพระสังข์สิ้น ส่วนที่ไม่ถึงที่ตายก็ว่ายหลบหนีไปไม่มีใครจับได้ จึงทำให้หกเขยหาปลาไม่ได้จนตัวเดียว ต่างเที่ยวทอดแหลงอวนทวนแม่น้ำขึ้นมา จนพบพระสงข์นั่งอยู่ริมฝั่งเข้าอีก ทำให้หกเขยนึกแปลกใจยิ่งนัก ต่างพูดกะซิบปรึกษากันว่า “บุรุษคนนี้เป็นคนคนเดียวกันกับคนที่เราพบเมื่อคราวก่อนอีกนั่นแหละ เคยบอกแก่เราว่าเป็นมนุษ แต่คงจะไม่ใช่มนุษเป็นแน่ เพราะมีรูปร่างงดงามผิดมนุษ คงจะเป็นเทวดาเจ้าบ้า หรือพระอินทร์เป็นแน่นอน คราวก่อนเคยให้เนื้อและหมูบ้าแก่พวกเรา คราวนี้พวกเราควรจะเข้าไปขอปลาท่านลองดูอีก ถึงท่านจะขอตัดเอานิ้วมือเหมือนคราวก่อนก็ยังดีกว่าต้องประหารชีวิต เพราะหาปลาไม่ได้ตามรับสั่ง” ครั้นปรึกษาตกลงกันแล้วจึงเข้าไปหาพระสังข์กราบไหว้วิงวอนขอปลา. พระสังข์จึงถามว่า “ถ้าเราให้ปลาแก่พวกท่านแล้ว ท่านจะให้อะไรตอบแทนเราบ้าง ?” หกเขยจึงตอบว่า “ท่านประสงค์สิ่งใด ที่ข้าพเจ้าสามารถจะถวายได้ก็จะจัดถวาย” พระสังข์จึงตอบว่า “เราต้องการจมูก

ของพวกท่านคนละหน่อย พวกท่านจะยอมให้ได้หรือไม่ ?”
หกเขยต้องยอมให้ด้วยความจนใจ ต่างกัดฟันเฉือนปลายจมูก
ของตนให้แก่พระสังข์คนละหน่อย แล้วพระสังข์ก็ให้ปลาตาม
ต้องการ ต่างให้บริวารหาบปลากลับมายังพระนครนำขึ้นถวาย
พระเจ้ากรุงพาราณสีตามรับสั่ง.

ในครั้งสุดท้ายนี้พระเจ้ากรุงพาราณสีตรัสถามว่า “พวกเจ้าได้ปลามาแต่ไหน ?” หกเขยต่างกราบทูลว่า “ปลาเหล่านี้พวกข้าพระพุทธเจ้าขอพระอินทร์มา” และกราบทูลต่อไปว่าของที่รับสั่งให้หาตั้งแต่เนื้อแล้วหมูป่าแล้วปลาที่พวกข้าพระพุทธเจ้าได้มาทั้งสามครั้งนั้น เป็นของพระอินทร์ประทานมาทั้งนั้น แล้วก็กราบทูลถึงเรื่องไปหาเนื้อหาหมูป่าและหาปลาให้ทรงทราบทุกประการ. เมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสีได้ทรงฟังดังนั้นก็ทรงยินดีและทรงสรรเสริญในพระทัยว่า “บุตรเขยของเราทั้งหกมีบุญบารมีมาก ถึงแก่พระอินทร์ลงมาช่วยเหลือถึงสามหน.”

ฝ่ายพระสังข์เมื่อหกเขยพากันหาบปลากลับไปแล้วไม่ช้าก็หาบเอาปลาตามเข้าไปถวายพระเจ้ากรุงพาราณสีบ้างเหมือนกัน ครั้นแล้วก็ทูลลากลับไปที่พักของตน. เมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสีเห็นพระสังข์ได้ปลามาตามสั่งเช่นนั้น ก็ไม่รู้ที่จะทำ

ประการใดได้ จึงตรัสปรึกษากับพวกอำมาตย์ว่า “เราบังคับให้อ้ายเงาะหาสิ่งใด มันก็หามาให้ได้ทุกอย่างหมดหนทางที่จะจับผิดมันได้ เราหาอุบายอย่างไรจึงจะฆ่ามันได้” พวกอำมาตย์ก็ไม่รู้ที่จะกราบทูลอย่างไร. พระองค์ก็อัดอั้นตันพระทัยอยู่ ไม่รู้ที่จะทรงหาอุบายอย่างไรต่อไป.

ครั้งนั้น แท่นบัณฑุกัมพลศิลาของพระอินทร์ผู้เป็นเจ้าสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเคยอ่อนละมุนมาแต่ก่อน ครั้นเมื่อพระอินทร์ประทับนั่งก็บังเกิดแข็งกระด้าง และให้ทรงเร่าร้อนผิดปรกติ ด้วยอำนาจบุญบารมีของพระสังข์ ทำให้พระอินทร์ประหลาดพระทัย จึงเล็งทิพยเนตร (คือตาทิพย์) สอดส่องดู ครั้นได้ทรงทราบเรื่องว่า “พระเจ้ากรุงพาราณสีคิดหาอุบายจะฆ่าพระสังข์ผู้ไม่มีความผิดดังนั้น แล้วก็ทรงดำริว่า “เราจะลงไปยังเมืองมนุษ เพื่อทรมานพระเจ้ากรุงพาราณสี ให้รู้จักบุญบารมีของพระสังข์ โดยถามปัญหาและท้าพะนันต่อคลี

---

๑. อ่าน บันดุกำพนสิลา แท่นนี้กล่าวว่าเป็นหินมีสีแดงดังผ้าสักหลาดแดง (หรือสีดอกจัมปา) ตั้งอยู่ภายใต้ต้นไม้สวรรค์เรียกว่าต้นปาริกชาต ตามปรกติพระอินทร์ประทับนั่งก็อ่อนนุ่ม ถ้าผู้มีบุญได้ความเดือดร้อนแล้ว แท่นนี้ก็ปรากฏแข็งกะด้างเพื่อให้พระอินทร์รู้เรื่อง จะได้ลงมาช่วย เรียกให้เต็มว่า บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ เรียกย่อว่า แท่นบัณฑุกัมพล ก็ได้.

เพื่อให้พระสังฆ์ได้โอกาสแก้ปัญหาและแสดงฝีมือตีกลอง ให้ปรากฏแก่ประชาชนทั้งหลายต่อไป" ทรงดำริเช่นนี้แล้วก็เหาะจากวิมานมาลอยอยู่หน้าพระแกล ให้ปรากฏแก่พระเจ้ากรุงพาราณสีแล้วทรงถามปัญหาสองข้อดังนี้ "ข้อหนึ่งว่า สิ่งอะไรเป็นแสงสว่างอย่างยิ่งในโลกนี้? ข้อสองว่า สิ่งอะไรเป็นความมืดอย่างยิ่งในโลกนี้?" แล้วทรงตรัสคุกคามต่อไปว่า "ให้ท่านหาคนมาแก้ปัญหาสองข้อนี้ให้ได้ในวันที่เจ็ดนับตั้งแต่วันนี้ไป และเมื่อแก้ปัญหาได้แล้วให้ผู้นั้นเหาะขึ้นมาตีกลองกับเราบนอากาศ, ถ้าท่านไม่สามารถจะทำเองได้ดังว่านี้ก็ดี หรือหาใครผู้สามารถมาทำให้ไม่ได้ก็ดี จนล่วงเวลาเพียงเที่ยงวันที่เจ็ดแล้วไซร้ เราจักตีศีรษะท่านด้วยค้อนเหล็กให้แตกกระจายณบัดนั้น" ตรัสเท่านี้แล้วพระองค์ก็เหาะหายไปจากที่นั้น กลับไปวิมานของพระองค์.

เมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสีได้ทรงเห็นพระอินทร์มาแสดงพระองค์ให้ปรากฏกับพระเนตรเช่นนั้น ซ้ำตรัสคุกคามให้แก้ปัญหาและชวนให้ตีกลองในอากาศซึ่งพระองค์ไม่สามารถจะทรงทำได้เช่นนั้นแล้ว ก็ทรงตกพระทัยยิ่งนัก ครั้นรุ่งเช้าก็รับสั่งให้หาเสนาอำมาตย์ราชเสวกและหกเขยเข้ามาเฝ้าโดยด่วน

พลางตรัสเล่าเรื่องราวให้พังแล้วตรัสถามว่า “ใครจะรับอาสาไปแก้ปัญหาและติคลีในอากาศกับพระอินทร์ได้บ้าง?” บรรดาผู้ที่เข้าอยู่เหล่านั้นต่างพากันกราบทูลว่า “พวกข้าพระองค์ไม่สามารถ จะแก้ปัญหา และติคลีบนอากาศดังพระดำรัสนั้นได้ เว้นไว้แต่ฤาษีผู้สำเร็จฌานมีฤทธิ์เหาะเหิรเดินอากาศได้ นั่นแหละอาจสามารถจะแก้ปัญหาและติคลีบนอากาศได้.”

เมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสีได้ทรงฟังดังนั้น ก็มีพระทัยเร่าร้อนเหมือนดังถูกไฟเผา จึงรับสั่งให้อำมาตย์ประกาศแก่ราษฎรทั่วพระราชอาณาจักรให้รู้ทั่วกันว่า ใครสามารถแก้ปัญหาและติคลีกับพระอินทร์บนอากาศได้บ้าง พระองค์จะยกสมบัติให้ทั้งหมด. ฝ่ายพวกอำมาตย์ก็ให้เจ้าพนักงานออกเที่ยวป่าวประกาศไปจนทั่วพระราชอาณาจักร แต่ก็มิได้มีผู้ใดมารับอาสา ทำให้พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงเศร้าพระทัยยิ่งนัก จึงทรงปรับทุกข์กับพระมเหสีว่า พอถึงวันที่เจ็ดตัวพี่เห็นจะต้องตายเป็นแน่แล้ว เพราะไม่มีใครรับอาสาแก้ปัญหาและติคลีกับพระอินทร์บนอากาศได้ ตรัสแล้วพระองค์ก็ทรงพระกันแสง.

ฝ่ายพระเทวีจึงกราบทูลพระสามีว่า “ขอพระองค์จงให้

หาตัวเจ้าเงาะเข้ามาหารือดูบ้าง บางทีเขาจะสามารถรับธุระของเราได้. หม่อมฉันเห็นว่าเขามีฤทธิ์ผิดคนธรรมดาอยู่, เมื่อพระองค์ทรงบังคับ ให้เขาหาเนื้อหาหมูและปลา เขาคนเดียวยังหามาได้ตามรับสั่งทุกครั้ง, หม่อมฉันเห็นว่าเขาเป็นคนฉลาดในเชิงอุบายบัญญาดีอยู่" ฝ่ายหกเขยและพวกอำมาตย์ผู้หมอบเฝ้าอยู่ที่นั้นก็พากันหัวเราะเยาะเย้ย แล้วทูลทัดทานขึ้นพร้อมกันว่า "ข้าแต่พระแม่เจ้า! เจ้าเงาะนั้นเท่ากับรูปหุ่นสักแต่ว่าเป็นมนุษเท่านั้น จะสามารถแก้บัญหาและตีคลีกับพระอินทร์ได้อย่างไร?" พระราชเทวีพระเสาวนีย์ว่า "เราสังเกตดูเห็นว่า เจ้าเงาะมีอิทธิฤทธิ์มาก พวกเจ้าอย่าห้ามเลย จงรีบไปตามตัวเข้ามาเดี๋ยวนี้เถิด เผื่อเขาจะช่วยธุระของเราได้บ้าง" พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงฟังพระราชเทวีตรัสดังนั้นก็ทรงเห็นด้วย จึงตรัสให้พวกอำมาตย์ไปตามเจ้าเงาะกับนางคันทาเทวีมาเฝ้าโดยด่วน. ฝ่ายพวกอำมาตย์กรีบออกไปตามพระสั่งกับนางคันทาเทวีเข้ามาตามรับสั่ง.

เมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสีกับพระราชเทวีได้ทอดพระเนตรพระสังข์กับนางคันทาเทวีเข้ามาเฝ้าแล้วจึงตรัสเล้าโลมเอาใจว่า "นี่แน่พ่อเงาะ บัดนี้บิดานี้ไม่มีความสุขเลย เพราะพระอินทร์

มาถามปัญหาและท้าให้ตีคลีกันบนอากาศ บิดาและประชาชนพลเมืองทั้งหมด ไม่มีใครสามารถ จะแก้ปัญหา และรับตีคลีกับท่านได้แล้ว พอถึงวันที่เจ็ดท่านคกคามว่า จะเอาค้อนเหล็กมาตีศีรษะให้แตกทำลาย” แล้วพระองค์ทรงบอกปัญหาสองข้อ และทรงเล่าเหตุการณ์ทั้งปวง ให้พระสังข์ฟัง โดยถี่ถ้วนทุกประการแล้วตรัสว่า “ถ้าพ่อช่วยเปลื้องทุกข์ของบิดาในครั้งนี้ได้ บิดาจักยกราชสมบัติทั้งหมดให้พ่อ” ครั้นตรัสมาถึงเพียงนี้แล้วก็ทรงนิ่งอยู่ด้วยทรงกะดาก แก่พวกอำมาตย์ทั้งหลายเพราะพระองค์ยังทรงประมาทพระสังข์อยู่ว่าจะช่วยพระองค์ที่ไหนได้, แต่ที่ทรงซังตายตรัสไปเช่นนั้น ก็เพราะเกรงพระทัยพระราชเทวีเท่านั้น เมื่อพระสังข์ได้ฟังดังนั้นจึงกราบทูลว่า “พระองค์อย่าทรงพระวิตกในข้อนี้เลย ข้าพระองค์จะรับอาสาสนองพระเดชพระคุณเอง” วันนั้นเป็นวันครบหก เวลาเย็นเมื่อพระสังข์กราบทูลดังนั้นแล้วก็ถวายบังคมลา กลับไปที่พักของตนก่อน. ฝ่ายหกเขยและพวกอำมาตย์ต่างประหลาดใจยิ่งนัก พากันพูดว่า “เจ้าเงาะมีรูปร่างไม่สมประกอบเช่นนี้ จะกล้ารับอาสาทำการอันสำคัญอย่างนี้ได้เจียวหรือ น่าอัศจรรย์นัก” ต่างพากันกล่าวขวัญพระสังข์ด้วยประการต่าง ๆ.

ครั้นรุ่งขึ้นเช้าครบเจ็ดวัน พระเจ้ากรุงพาราณสีมีพระทัย
หวาดหวั่นราวจะแตกออกเป็นเจ็ดภาค จึงรับสั่งให้อำมาตย์ไป
ตามตัวเจ้าเงาะให้มาโดยเร็ว, ฝ่ายพวกอำมาตย์กราบไปบอก
พระสังข์ว่า พระราชบิดารับสั่งให้ไปเฝ้าเดี๋ยวนี้ เมื่อพระสังข์
ได้ฟังดังนั้น จึงบอกแก่นางคันทาเทวีว่า "พี่จะไปเฝ้าพระ
ราชบิดา น้องจงไปเฝ้าด้วยกัน" ครั้นแล้วก็รีบแต่งตัวพาพระ
นางคันทาเทวี เข้ามาเฝ้าพระราชบิดาณท้องพระโรง. ฝ่ายพระ
เจ้ากรุงพาราณสีทอดพระเนตรเห็นพระสังข์กับนางคันทาเทวีจึง
ตรัสว่า "พ่อเงาะ เจ้าอาสาจะแก้บัญหาและตีคลีแทนตัวบิดา
เหตุไรจึงมาช้านัก ถ้าเจ้าไม่มาหรือมาช้ายิ่งกว่านี้อีกนิดหน่อย
เท่านั้น บิดาก็จะถึงที่ตายเป็นแน่แท้."

พระสังข์กราบทูลว่า "ถ้าพระองค์มีพระประสงค์จะให้
ข้าพระบาทแก้บัญหาและตีคลีกับพระอินทร์ในเวลาใดแล้ว ขอ
พระองค์จงมีรับสั่งแก่พวกอำมาตย์ราชบริพารและประชาราษฎร
มาประชุมกันให้พร้อมเพรียงที่นี่ก่อน, ข้าพระบาทจะขอรับ
อาสาแสดงความสามารถให้ปรากฏเป็นพระเกียรติยศของพระ
องค์ ต่อหน้าประชุมชนนั้นให้จนได้

ฝ่ายพระเจ้ากรุงพาราณสีก็ให้อำมาตย์จัดการตามที่พระสังข์กราบทูลทุกประการ ครั้นอำมาตย์ราชบริพารและประชาราษฎรมาประชุมกันพร้อมแล้วมิช้า สมเด็จอมรินทราธิราชก็เสด็จมาสำแดงพระองค์เหาะลอยอยู่เหนือที่ประชุมนั้น ทรงรอคอยผู้ที่จะแก้บญหาและติคลีกับพระองค์ ลำดับนั้นพระสังข์จึงยืนขึ้นประกาศว่า “บัดนี้ไม่มีผู้ใดจะรับธุระแก้บญหาและติคลีกับพระอินทร์แทนพระเจ้าแผ่นดินได้แล้ว พระองค์จึงเจาะจงตัวข้าพเจ้าให้ช่วยรับอาสาทำธุระแทนพระองค์ ถ้าหากพระอินทร์แพ้ข้าพเจ้า พระองค์จะทรงยกราชสมบัติให้ข้าพเจ้าทั้งหมด ขอท่านทั้งหลายจงเป็นพะยานให้ข้าพเจ้าด้วย” เมื่อประกาศในที่ประชุมดังนั้นแล้ว ก็ทรงถอดรูปเงาะออกจากพระกายแล้วทรงสวมเกือกทองและทรงจับพระขรรค์แก้วด้วยพระหัตถ์เบื้องขวา แล้วเหาะขึ้นไปลอยอยู่บนอากาศ งามปรากฏดุจพญาหงส์ทอง ฝ่ายพวกอำมาตย์ราชบริพาร และประชาราษฎรทั้งหลาย แลเห็นฤทธานุภาพของพระสังขดังนน ต่างก็บังเกิดอัศจรรย์ใจทุกถ้วนหน้าพากันเลื่อมใสประณมมือซ้องสาธุการชมเชยด้วยประการต่าง ๆ เสียงเซ็งแซ่ไปทั่วพระลานหลวง.

ครั้นแล้วพระอินทร์ทรงตรัสถามพระสังข์ว่า “ดูก่อนท่านนักปราชญ์ปัญหาข้อหนึ่งว่าสิ่งอะไรเป็นแสงสว่างอย่างยิ่งในโลกนี้, และปัญหาข้อสองว่า สิ่งอะไรเป็นของมีอย่างยิ่งในโลกนี้ ท่านจะอธิบายเป็นประการใด ?” พระสังข์จึงตอบว่าปัญหาข้อหนึ่งนั้นว่า “ได้แก่บุคคลผู้เลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัย[1] และตั้งอยู่ในศีลรักษากิริยาวาจาให้สุภาพเรียบร้อยเป็นที่รักของประชุมชน และบริจาคทานตามกำลังเพื่อให้ความสุขแก่สาธารณชนทั่วไป หมั่นสดับธรรมคำสั่งสอนของนักปราชญ์, และเป็นผู้มีจิตต์เมตตากรุณาแก่สัตว์ทั่วไป, บุคคลเช่นนี้แหละชื่อว่าเป็นผู้สว่างอย่างยิ่งในโลก” และปัญหาที่สองนั้น “ได้แก่บุคคลผู้ทำโทษแก่ผู้อื่นที่ไม่มีความผิด, นำคนอื่นให้เขาวิวาทกัน, ทำอนันตริยกรรม[2] มีการฆ่าบิดามารดาเป็นต้น, ไม่พึงคำสั่งสอนของนักปราชญ์, และเป็นผู้มีจิตต์ลามกไม่มีเมตตา

---

๑. รัตนตรัย แปลว่าหมวดสามแห่งแก้วเอาความว่าแก้วสามประการ คือ พระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, และพระสงฆเจ้า เรียกว่า ไตรรัตน์ก็ได้.

๒. อนันตริยกรรม แปลว่ากรรมอันให้ผลไม่มีระหว่างคั่น คือต้องตกนรกไม่มีได้ผุดเกิดจนกว่าจะถึงกำหนดสิ้นโทษ นับว่าเป็นกรรมหนักที่สุดในพุทธศาสนา มี ๕ อย่าง คือ ฆ่าบิดา, ฆ่ามารดา, ฆ่าพระอรหันต์, ทำสงฆ์ให้แตกกัน, ทำให้พระบาทพระพุทธเจ้าเป็นห้อเลือดขึ้น.

กรุณาแก่สัตว์ทั้งหลาย, บุคคลเช่นนี้แหละชื่อว่าเป็นผู้ทำความมีดอย่างยิ่งในโลกนี้" เมื่อพระสังข์แก้บัญหาสองข้อนี้จบลงแล้ว เทพดามีพระอินทร์เป็นประธานและมนุษย์ประชุมกันอยู่ณสถานที่นั้น ต่างก็เลื่อมใสซ้องสาธุการ เสียงเซ็งแซ่ไปตลอดที่ประชุมนั้น.

ครั้นพระสังข์แก้บัญหาถวายพระอินทร์ได้ถูกต้องเสร็จแล้ว, จึงได้เริ่มติดกับพระอินทร์บนอากาศต่อไป ทั้งสองข้างต่างมีรัศมีกายงดงามยิ่งนัก และทั้งกริยาท่าทางที่ติดกันแคล่วคล่องว่องไวด้วยกันทั้งสองฝ่าย ทำให้บรรดาผู้ที่มาประชุมอยู่ณสถานที่นั้น บังเกิดอัศจรรย์ใจยิ่งนัก ต่างพากันสรรเสริญเจริญพรแก่พระสังข์เสียงเซ็งแซ่เป็นโกลาหล ครั้นได้เวลาอันสมควรแล้ว พระอินทร์ก็แสร้งทำติดให้พลั้งพลาดแพ้พระสังข์แล้วก็เหาะหนีขึ้นสวรรค์ไป. ฝ่ายพระสังข์ก็ติดตามพระอินทร์ไป จนไม่เห็นตัวแล้วก็กลับมาถวายบังคมพระเจ้ากรุงพาราณสีต่อหน้าประชุมชนทั้งหลายเหล่านั้น. ฝ่ายหกเขยครั้นได้เห็นพระสังข์มีรูปร่างงดงามเช่นนั้น ต่างพากันพิศวงงงงวยพลางซุบซิบพูดกันว่า "อ้ายเงาะบ้าซึ่งมีรูปร่างน่าเกลียดน่าชังเห็นปานนั้น เหตุไฉนกลับมามีบุญบารมีมากเช่นนี้น่าอัศจรรย์นัก

ชะรอยมันจะอุบายหลอกลวงพวกเราหวังจะเอาราชสมบัติของพระราชบิดาเป็นแม่นมั่น.”

ฝ่ายพระสังข์ได้ฟังถ้อยคำของหกเขยกล่าวใส่ความเช่นนั้นจึงตรัสว่า “ดูก่อนท่านทั้งหก เมื่อพระราชบิดารับสั่งให้พวกเราไปหาเนื่อมาถวายท่านทั้งหลายไปพบข้าพเจ้านั่งอยู่บนแท่นหินและอ้อนวอนขอเนื่อข้าพเจ้า แล้วตัดใบหูบูชาข้าพเจ้าคนละหน่อย ข้าพเจ้าสงสารก็ให้เนื่อแก่ท่านคนละตัว ครั้นต่อมาท่านพากันไปหาหมูป่า ก็ไปพบข้าพเจ้าเข้าอีก ได้ตัดนิ้วมือคนละนิ้วบูชาข้าพเจ้า, ข้าพเจ้าก็ให้หมูป่าคนละตัว, ในครั้งสุดท้ายพวกท่านไปหาปลา ก็พบข้าพเจ้าอีกที่ริมฝั่งแม่น้ำ ได้ตัดจมูกของตนคนละหน่อยออกบูชาข้าพเจ้า ข้าพเจ้าคิดสงสารจึงให้ปลาแก่พวกท่านตามต้องการ” ครั้นแล้วพระสังข์ก็เอาใบหูนิ้วมือและจมูกออกมาแสดงต่อพระเจ้ากรุงพาราณสีและประชาชนทั้งหลาย แล้วจึงย้อนถามเขยทั้งหกว่า ตามที่ข้าพเจ้าพูดนี้ จริงหรือไม่ ฝ่ายหกเขยไม่รู้ที่จะหลบหลีกประการใด จึงต้องรับว่าจริง.

ฝ่ายพระเจ้ากรุงพาราณสีทรงทราบดังนั้น ก็ทรงพระพิโรธหกเขยเป็นอันมาก พลางรับสั่งว่า “แต่เดิมพวกเจ้าบอกแก่

เราว่า ไปพบพระอินทร์และบอกว่าพระอินทร์ประทานเนื้อหมูป่าและปลาให้เจ้าจึงนำของเหล่านั้นมาให้เรา และกล่าวโอ้อวดต่างๆ ล้วนเป็นอุบายหลอกลวงเราทั้งนั้น หาความจริงมิได้, พวกเจ้านี้มีสันดานอันเลวทรามที่สุด หาความอายมิได้เลย" ฝ่ายภริยาของหกเขยได้ทราบความชั่วร้ายของสามีตนเช่นนั้น ต่างก็ละอายใจขึ้งโกรธสามีของตนต่างตัดพ้อว่า "ท่านทั้งหกเป็นคนอันธพาลมีสันดานเลวทรามยิ่งนัก หาความอายมิได้, ย่อมทำให้ลูกเมียเสียเกียรติยศ ได้รับความอับอายขายหน้าประชาชนทั้งหลายเหลือที่จะประมาณ" เมื่อหกเขยได้ฟังพระเจ้าแผ่นดินรับสั่งติเตียนด้วยทรงพระพิโรธเป็นอันมาก ซ้ำได้ฟังภริยาตนตัดพ้อต่างๆ นาๆ เช่นนั้น ต่างก็กระหนกตกใจด้วยความกลัวพระราชอาชญา ทั้งมีความอับอายขายหน้าต่อประชุมชนเป็นกำลัง ต่างพากันลนลานเข้าไปกราบพระบาทพระสังข์พลางรำพันขอขมาโทษด้วยประการต่างๆ พระสังข์เห็นดังนั้นก็มีจิตต์กรุณายกโทษให้.

พระเจ้ากรุงพาราณสีจึงมีรับสั่งให้จัดการราชาภิเษกพระสังข์กับนางคันทาเทวี ให้ครอบครองราชสมบัติณเมืองพาราณสีต่อไป ได้พระนามปรากฏว่า 'พระสุวรรณสังข์' มีเกียรติยศ.

และเกียรติคุณแผ่ไปในสกลชมพูทวีป. ตั้งแต่นั้นมา เมือง
พาราณสีก็บริบูรณ์ด้วยเข้าปลาอาหาร ทั้งฝนฟ้าก็ตกตามฤดู
กาลทวยราษฎรก็เบิกบานอยู่เย็นเป็นสุขทุกคืนวัน.

ครั้นต่อมาวันหนึ่ง พระสังข์ทรงระลึกถึงพระมารดาขึ้น
มาแล้วทรงรำพึงว่า “เราได้พลัดพรากจากพระมารดามานานนัก
หนาไม่ทราบข่าวเลยว่า บ้านนี้พระมารดาจะยังคงมีชีวิตอยู่หรือ
สิ้นชีพเสียแล้วเป็นประการใด เราควรจักเที่ยวสืบข่าวพระมารดา
ตามชนบทน้อยใหญ่ เมื่อพบพระมารดาแล้วจะได้รับมายังพระ
นครเพื่อได้ปรนนิบัติบำรุงสนองพระคุณให้พระองค์ได้รับความ
สุขต่อไป.” ครั้นทรงรำพึงดังนี้แล้ว จึงทรงเล่าเรื่องราวให้พระ
นางคันทาเทวีทรงทราบโดยละเอียด และยินยอมเห็นด้วยแล้ว
จึงไปเฝ้าทูลลาพระเจ้ากรุงพาราณสี ทรงทูลชี้แจงเรื่องราวให้
ทรงทราบทุกประการ ครั้นพระเจ้ากรุงพาราณสีทรงยินยอมประ
ทานพระอนุญาตแล้ว ก็ลาพระนางคันทาเทวีออกจากพระนคร
เที่ยวสืบข่าวพระมารดาไปโดยลำดับจนกระทั่งถึงเมืองมัทท-
ราษฎร์ พระองค์ก็เสด็จเข้าไปในพระนครสืบถามชาวเมืองทุก
หนทุกแห่งก็ไม่ได้ข่าวคราวเลย จึงเดินต่อไปจนถึงบ้านธนญชัย
เศรษฐี.

ฝ่ายธนญชัยเศรษฐีเห็นพระสังข์มีรูปร่างอันงามผิดธรรมดามนุษ นึกประหลาดใจ จึงเรียกเข้าไปไต่ถาม พระสังข์จึงแจ้งความว่า มาเที่ยวสืบข่าวหาพระมารดา และถามท่านเศรษฐีว่า “พระมารดาข้าพเจ้าชื่อว่านางจันทาเทวี ท่านรู้จักบ้างหรือไม่?” ท่านเศรษฐีนึกไล่เลียงอยู่ครู่หนึ่งแล้วตอบว่า ‘ไม่รู้จัก’ และกล่าวต่อไปว่า “ในแถบบ้านนี้เราไม่เห็นมีหญิงที่ชื่อจันทาเลย” พลางพิจารณาดูกิริยามารยาทพระสังข์เห็นสุภาพเรียบร้อย ทั้งรูปร่างก็งดงามก็เข้าใจว่าคงเป็นผู้มีตระกูล มาแต่ที่ไกล จึงเกิดความเลื่อมใสนับถือ เชื้อเชิญให้พระสังข์ผ่อนพักรับประทานอาหารในบ้านของตน, พลางเรียกบ่าวไพร่ให้จัดหาอาหารมาเลี้ยงพระสังข์ ส่วนตัวก็นั่งสนทนาอยู่ที่นั้นด้วย.

เมื่อพระสังข์เสวยกระยาหาร เห็นมีโอชารสดังของทิพย์ พระองค์จึงทรงดำริว่า “ผู้ปรุงอาหารอันประณีตเช่นนี้ นอกจากผู้ทำกับเข้าถวายพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ก็คงไม่มีใครทำได้ดีถึงเพียงนี้หรือบางทีพระมารดาเราปลอมแปลงมาเป็นแม่ครัวอยู่ในเรือนเศรษฐีบ้างกระมัง ?” ครั้นแล้วจึงถามเศรษฐีว่า “ใครเป็นแม่ครัวของท่าน ? ฝีมือปรุงอาหารดีเลิศหาที่เปรียบมิได้.” ท่านเศรษฐีตอบว่า “มีหญิงคนหนึ่งได้มาพักอาศัยอยู่กับเราเป็น

คนสุภาพเรียบร้อยทั้งฝีมือทำกับเข้ากัดเลิศ เราจึงตั้งให้หล่อนเป็นแม่ครัว กับเข้าที่ท่านรับประทานนี้เป็นฝีมือหล่อนทำทั้งนั้น” พระสังข์ยิ่งสงสัยหนักขึ้น จึงกล่าวขอร้องเศรษฐีเพื่อขอดูตัวแม่ครัว ท่านเศรษฐีจึงให้คนไปตามแม่ครัวคือพระนางจันทามาให้พระสังข์ทอดพระเนตร.

ฝ่ายพระสังข์ทอดพระเนตรดูพระมารดาก็จำไม่ได้ เพราะได้พลัดพรากจากกันมาตั้งแต่พระองค์ยังทรงพระเยาว์อยู่ จึงรับสั่งถามพระมารดาว่า “ท่านอยู่เมืองไหน เหตุไรจึงได้มาเป็นแม่ครัวของท่านเศรษฐีนี้” พระนางจันทาเทวีจึงเล่าความหลังให้ฟังว่า “เดิมข้าพเจ้าอยู่เมืองพรหมนครเป็นอัครมเหสีฝ่ายขวาของพระเจ้าพรหมทัตต์ มีโอรสทรงนามว่า ‘สังข์ทอง’ นางสุวรรณจัมปากะเทวีมเหสีฝ่ายซ้าย คบคิดกับเสนาบดีแกล้งทูลยุยงแด่พระสามีว่า พระโอรสเป็นกลีบ้านกลีเมืองไม่ควรจะให้อยู่ในเมือง พระสามีทรงเชื่อ ดำรัสให้เอาโอรสกับตัวข้าพเจ้าใส่แพลอยน้ำไป, ภายหลังแพแตก ข้าพเจ้ากับโอรสก็พลัดกัน, ข้าพเจ้าขึ้นฝั่งได้ จึงได้มาอยู่เป็นแม่ครัวของท่านเศรษฐีนี้ แต่พ่อสังข์โอรสข้าพเจ้าจะเป็นหรือตาย ข้าพเจ้าไม่ทราบ

ข่าวคราวเลย.”

เมื่อพระสังข์ได้ทรงฟังพระมารดาเล่าเรื่องราวให้ฟังดังนั้น ก็ทราบชัดว่า พระนางเป็นพระมารดา ทรงกลั้นน้ำตาไว้มิได้ ทรงสะอึกสะอื้นกันแสง พลางคลานเข้าไปกราบเท้าพระมารดา แล้วทูลว่า “พระมารดาของลูก! ลูกนี่แหละชื่อว่าสังข์ทอง” แล้วทรงเล่าเรื่องราวตั้งแต่พลัดพรากกันมาให้พระมารดาฟังทุกประการ เมื่อพระนางจันทาเทวีได้ทรงฟัง ก็ตรงเข้าสวมกอดพระลูกรัก แล้วสะอึกสะอื้นร่ำพันต่างๆ นาๆ เลยพากันทรงพระกันแสงอยู่ณที่นั้นทั้งสองพระองค์ ครั้นค่อยคลายโศกเศร้าลงแล้ว พระสังข์จึงตรัสขอบบุญคุณเศรษฐีด้วยประการต่างๆ ที่ได้ทรงเอื้อเฟื้อชุบเลี้ยงมารดาให้ได้รับความสุขจนได้มาพบกัน ครั้นแล้วจึงตรัสแก่เศรษฐีว่า “ข้าพเจ้าจะขอรับเอาพระมารดากลับไปยังพระนคร เพื่อปรนนิบัติบำรุงให้ท่านได้รับความสุขต่อไป” เมื่อเศรษฐีได้ทราบเรื่องราวตลอดแล้วก็ดีใจพลางร่ำพันขอโทษต่างๆ นาๆ ในการที่มิได้รู้จักพระสังข์และพระมารดาพระสังข์ แล้วก็จัดสะเบียงอาหารมอบให้พระสังข์กับพระมารดาเพื่อเดินทางกลับ ฝ่ายพระสังข์เมื่อแสดงความขอบใจท่านเศรษฐีเป็นอันมาก แล้วก็อำลาพาพระมารดากลับ

มายังพระนครแล้วพาพระมารดาเข้าเผ้าพระเจ้ากรุงพาราณสี แล้วทูลเล่าเรื่องราวที่ได้ไปพบพระมารดาให้ทรงทราบทุกประการ.

ฝ่ายพระเจ้ากรุงพาราณสีได้ทอดพระเนตรเห็นพระสังข์พาพระมารดามาถึงแล้ว ก็ทรงโสมนัสส์ยิ่งนัก จึงทรงตั้งพระมารดาพระสังข์ไว้ในตำแหน่งพระพันปีหลวง และทรงมอบราชสมบัติให้พระสังข์ครอบครองเป็นสุขตลอดมา.

ฝ่ายพระสังข์ก็ตั้งพระทัยปกครองประชาราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุข ทรงสั่งสอนอำมาตย์ราษฎรให้ตั้งอยู่ในความดีความชอบ บ้านเมืองก็อยู่เย็นเป็นสุขตลอดมา จนปรากฏพระเกียรติคุณทั่วไปว่า พระองค์ทรงครอบครองราชสมบัติในเมืองพาราณสี ดีเลิศกว่าพระเจ้าแผ่นดินอื่นๆ ในสกลชมพูทวีป พระนครนั้นก็รื่นรมย์สมบูรณ์ด้วยแก้วแหวนเงินทอง ดังเมืองสวรรค์ ฝูงอาณาประชาราษฎรต่างพากันสรรเสริญทุกถ้วนหน้า กิตติศัพท์ก็ปรากฏไปถึงเมืองพรหมนคร ซึ่งพระเจ้าพรหมทัตต์ผู้เป็นพระราชบิดาของพระสังข์ทรงครอบครองอยู่.

ฝ่ายพลเมืองชาวพรหมนครได้ทราบเหตุดังนั้นแล้ว ต่างปรึกษากันว่า “พระสังข์กุมารยังไม่สิ้นชีพ กลับได้เป็นยอด

กษัตริย์ครอบครองสมบัติณเมืองพาราณสีมีบุญบารมีมาก ถ้าพวกเราขืนอยู่ในเมืองนี้ต่อไป ก็จักถึงความพินาศเป็นแน่นอน เพราะพระเจ้าแผ่นดินผู้ไม่ตั้งอยู่ในราชธรรม จนพระโอรสของพระองค์ก็ยังเอาไปลอยแพเสียได้ นับประสาอะไรกับพวกเราผู้เป็นชาวเมือง เพราะฉะนั้น พวกเราไม่ควรจะอยู่ในเมืองนี้ต่อไป” เมื่อปรึกษาหารือกันดังนี้ แล้วต่างก็พาบุตรภริยาหนีไปอยู่ณเมืองพาราณสีเป็นอันมาก.

ยังมีอำมาตย์ผู้ใกล้ชิดพระเจ้าพรหมทัตต์ผู้หนึ่ง เที่ยวตรวจตราพระนคร เห็นประชาชนร่วงโรยลงไปมาก จึงไปกราบทูลพระเจ้าพรหมทัตต์ว่า “ข้าพระบาทออกตรวจราชการทั่วไป ได้เห็นพลเมืองเบาบางลงน่ากลัวบ้านเมืองจะล่มจม ทั้งนี้เป็นด้วยพระองค์รับสั่งให้เอาพระโอรสกับพระอัครมเหสีใส่แพลอยไป แต่พระโอรสหาเป็นอันตรายไม่ กลับได้เสวยราชสมบัติณเมืองพาราณสีมีบุญบารมีมาก หามีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดเสมอเหมือนไม่ บัดนี้พลเมืองเราต่างพากันไปอยู่เมืองพาราณสีเสียเป็นอันมาก ขอพระองค์จงเสด็จไปเมืองพาราณสี รับเอาพระราชโอรสของพระองค์กลับคืนมาให้เสวยราชสมบัติเมืองเราเถิด พระนครเราก็จะกลับมีเกียรติยศฟุ้งเฟื่องและมีความ

เกษมสุขสำราญขึ้นด้วยอำนาจบุญบารมีของพระโอรสนั้น.” แล้ว อำมาตย์ผู้นั้นก็ทูลร่ำพันเปรียบเทียบถวายว่า “ถ้าพระองค์ทรงทิ้งขว้างพระโอรสผู้มีบุญบารมีเห็นปานนี้เสียแล้ว ชื่อเสียงเกียรติคุณความดีก็จะเสื่อมทรามไป ดังแม่น้ำที่ขาดน้ำก็หาเป็นที่พึ่งแก่ประชาชนทั่วไปไม่ และบ้านเมืองที่ขาดพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมีเห็นปานดังพระราชโอรสของพระองค์นั้น ก็เปรียบเหมือนโขลงช้างที่ขาดพญาช้างผู้ควบคุม นับวันจะกระจัดกระจายพลัดพรายกันไปหมด ถ้าพระองค์ไม่ทรงเชื่อถ้อยคำที่ข้าพระบาทกราบทูลนี้แล้ว ไม่ช้าพระนครของพระองค์ก็จะถึงความเสื่อมทรามทรุดโทรมลงเป็นลำดับ ดังข้าพระบาทเปรียบเทียบถวายฉะนั้น ขอพระองค์ทรงพระดำริถึงกาลเบื้องหน้าต่อไปว่า ถ้าสิ้นบุญบารมีพระองค์เสียแล้วจะได้ใครสืบสันตติวงศ์ต่อไป.”

อนึ่งพระสังข์ก็เป็นพระโอรสของพระองค์ ซึ่งประสูติแต่พระนางจันทาเทวีโดยแท้ ขอพระองค์จงทรงวิจารณ์ถึงเหตุการณ์เบื้องต้นก่อน เดิมพระองค์ทรงตั้งพระทัยจะหาพระโอรสได้รับสั่งไว้ว่า ถ้าพระโอรสประสูติจากพระนางแล้วไซร้ ก็จะทรงยกราชสมบัติให้พระโอรส ครั้นไม่ได้พระโอรสสมประสงค์

พระองค์ก็ทรงสมาทานศีลกับพระนาง ทรงอธิษฐานขอให้ได้พระโอรส, แล้วพระองค์ก็ได้พระโอรสสมพระประสงค์แล้ว ข้าพระบาทเห็นว่าควรพระองค์จะรับพระโอรสกับพระมเหสีมายังพระนครเรา และไม่ควรจะเชื่อฟังคำยุยงส่งเสริมให้ร้ายแก่พระโอรสและพระมเหสีต่อไป.

เมื่อท้าวพรหมทัตต์ทรงตรึกตรองถึงความหลังตามที่อำมาตย์นั้นร่ำพันก็มีพระทัยอ่อนเห็นจริงด้วยทุกประการ บังเกิดความสงสารพระมเหสีและพระโอรสเป็นกำลัง ถึงแก่ทรงพระกันแสง ครั้นพระองค์ค่อยคลายโศกเศร้าแล้วจึงตรัสว่า “เราขอขอบใจท่านมากในการที่ได้แนะนำเช่นนี้ เราจะให้ไปรับมเหสีและโอรสของเรากลับคืนมาครองราชสมบัติเมืองนี้ตามคำของท่าน” ครั้นรุ่งเช้าพระองค์ก็ทรงปรึกษาหารือพวกอำมาตย์ทั้งหลายว่า “เราจะให้เสนาบดีผู้ใหญ่ ไปเมืองพาราณสีขอรับเอาพระมเหสีกับโอรสมาให้ครองเมืองณพรหมนครนี้ ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นประการใด ?” พวกอำมาตย์ทั้งหลายต่างพายินดีเห็นด้วยทุกถ้วนหน้า แล้วพระองค์ก็ให้ตระเตรียมจตุรงคเสนาไว้พร้อมเสร็จสรรพ และให้จัดเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงพาราณสีด้วย อำมาตย์ทั้งหลายต่างก็รีบจัด

แจงตามรับสั่งทุกประการ.

ครั้นถึงวันกำหนดท้าวพรหมทัตต์ก็ให้เสนาบดียกพลนิกาย นำเครื่องราชบรรณาการ ออก จาก พระนคร ไป ยัง เมือง พาราณสี จึงเข้าเผ้าถวายราชบรรณาการพระเจ้ากรุงพาราณสี ครั้นเสร็จการปฏิสันถารตามประเพณีแล้ว จึงกราบทูลว่า "บัดนี้พระเจ้าพรหมทัตต์พระราชบิดาของพระสังข์กุมาร รับสั่งให้ข้าพระบาทนำเครื่องราชบรรณาการมาถวายมีพระประสงค์จะให้ข้าพระบาทมาขอรับพระสังข์กุมารกับพระราชชนนีกลับไปครอบครองเมืองพรหมนครต่อไป ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดประทานอนุญาตให้เถิด" ฝ่ายพระเจ้ากรุงพาราณสีได้ทรงฟังดังนั้นก็ไม่เต็มพระทัยจะให้พระสังข์เสด็จไป จึงตรัสตัดพ้อว่า พระสังข์กุมารและพระนางจันทาเทวีนี้ พระเจ้าพรหมทัตต์ตรัสว่าเป็นคนกาลกรรณี ทรงขับไล่เสียแล้ว เหตุไรจะมารับเอาไปอีกเล่า เราจะให้สองกษัตริย์นี้ไปอย่างไรได้.

มหาเสนาบดีผู้นั้นเป็นผู้ฉลาดในการเพ็ดทูลจึงวิงวอนทูลว่า "ถ้าพระองค์ไม่โปรดกรุณายอมให้สองกษัตริย์นี้เสด็จคืนพระนคร ปล่อยให้ข้าพระบาทกลับไปแต่ผู้เดียวแล้ว ข้าพระบาทเชื่อแน่ว่า เมื่อพระราชบิดามิได้เห็นพระมเหสีกับพระโอรส

แล้ว ก็จะทรงพระโศกาดูรแสนสาหัส เป็นเหตุให้พระองค์เสด็จทิวงคตเป็นแน่แท้ ด้วยพระองค์ทรงพระชราอยู่นักแล้ว และเมื่อพระเจ้าแผ่นดินของข้าพระบาทเสด็จทิวงคตไปด้วยความเสน่หาในพระมเหสีและพระโอรสอย่างนี้แล้ว เวรกรรมอันหนักก็จักมีแก่พระองค์เป็นแม่นมั่น ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาพระเจ้าแผ่นดินของข้าพระบาท ผู้ทรงรู้สึกความผิดแล้วให้ได้พบพระมเหสีและราชโอรสเถิด จะเป็นบุญหาน้อยไม่."

เมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสีได้ทรงฟังคำเสนาบดีทูลดังนั้น ก็มีพระทัยกรุณาพระเจ้าพรหมทัตต์เป็นอันมาก เหลือที่จะทัดทานไว้ จึงทรงยอมอนุญาต ฝ่ายมหาเสนาบดีเมื่อได้รับอนุญาตเช่นนั้นแล้วก็มีความโสมนัสส์ยิ่งนัก จึงทูลสองกษัตริย์ว่า "บัดนี้พระราชบิดาใช้ให้ข้าพระบาทมาอัญเชิญพระองค์เสด็จคืนไปครองราชสมบัติณกรุงพรหมนครต่อไป" พระสังข์จึงถามว่า "พระราชบิดาของเรายังทรงพระสำราญอยู่หรือ และอาณาประชาราษฎรก็ยังเป็นสุขอยู่หรือประการใด ?" ท่านเสนาบดีกราบทูลว่า "พระราชบิดาของพระองค์ทรงสำราญดีอยู่ แต่ทรงพระอาลัยถึงพระองค์และพระมเหสีเป็นนิตย์มิได้ขาด ทั้งประชาราษฎรเมื่อทราบเกียรติคุณของพระองค์ต่างก็ตั้งหน้าพา

กันหวังฟังบุญบารมีของพระองค์อยู่ถ้วนหน้า” สองกษัตริย์ทรงฟังดังนั้นก็ทรงรับคำอัญเชิญของท่านเสนาบดี.

ครั้นถึงกำหนดที่จะออกจากพระนคร พระสังข์จึงพาพระชนนีกับพระนางคันทาเทวีผู้มเหสี ไปกราบทูลลาพระเจ้ากรุงพาราณสี พลางรำพันทูลขอบพระเดชพระคุณที่ทรงชุบเลี้ยงมาโดยประการต่างๆ ฝ่ายพระเจ้ากรุงพาราณสี ได้ทรงฟังก็ทรงพระอาลัยในสามกษัตริย์นั้นเป็นอันมาก ในพระทัยมิใคร่จะให้จากไปเลย แต่ทรงจำพระทัยอนุญาต พลางตรัสประทานพรว่า “ขอให้ท่านทั้งสามจงไปครอบครองราชสมบัติให้เป็นสุขสำราญทะนุบำรุงพระนครให้ร่มเย็นไพร่ฟ้าประชาราษฎรโดยธรรมสุจริตเถิด” สามกษัตริย์รับพรแล้วกราบถวายบังคมลาแล้ว ก็ออกมาลามหาชนบรรดาที่มาคอยส่งเสด็จณท้องพระลานหลวง แล้วเสด็จขึ้นประทับบนราชยาน พากันเคลื่อนกระบวนพลทหารออกจากพระนครพาราณสี ไปจนบรรลุถึงเมืองพรหมนคร.

ครั้นสามกษัตริย์เสด็จมาถึงเขตต์พรหมนครแล้วท่านมหาเสนาบดี ก็รีบเดิรทางล่วงหน้าเข้าไปกราบทูลพระเจ้าพรหมทัตต์ว่า “บัดนี้พระมเหสีพระราชโอรสพร้อมด้วยพระสุณิสาของ

พระองค์เสด็จมาถึงพระนครนี้แล้ว” พระเจ้าพรหมทัตต์ได้
ทรงทราบก็ทรงโสมนัสส์เป็นอันมาก รับสั่งให้เจ้าพนักงาน
ตีกลองประกาศแก่ชาวพระนครว่า “บัดนี้พระสังข์ลูกรักเรามา
ถึงพระนครแล้ว เราจักออกไปรับลูกเราเข้ามาให้ครองราชสมบัติ
ขอให้ชาวพระนครช่วยกันตกแต่งหนทางให้สะอาดงดงาม และ
พากันไปรับลูกเรา” ครั้นแล้วพระองค์ก็พาอำมาตย์ราชบริพาร
เสด็จออกไปรับสามกษัตริย์ที่พลับพลา ซึ่งเจ้าพนักงานตบ
แต่งเตรียมไว้ ฝ่ายสามกษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นพระเจ้า
พรหมทัตต์เสด็จออกมารับ ก็พร้อมกันเสด็จไปเฝ้าถวายบังคม.

เมื่อสี่กษัตริย์มาพร้อมกันแล้ว ต่างทรงพระกันแสง
รำพันถึงความหลังโดยประการต่างๆ ครั้นสร่างโศกเศร้าแล้ว
ต่างก็ชวนกันเสด็จคืนเข้าในพระนคร ฝ่ายพระเจ้าพรหมทัตต์
จึงรับสั่งให้อำมาตย์จัดการทำพิธีอภิเษกพระสังข์กับนางคันทา
เทวีขึ้นครองราชสมบัติแทนพระองค์ และทรงตั้งพระนางจันทา
เทวีผู้พระชนนีพระสังข์ไว้ในตำแหน่งพระมเหสีฝ่ายขวาดังเดิม
แต่พระนางหายอมไม่ อ้างว่าประชาชนทั้งหลายกล่าวหาว่าพระ
นางเป็นกาลกรรณีมีมลทินอยู่ ฝ่ายพระเจ้าพรหมทัตต์ก็ตรัสขอ
โทษพระนางและทรงเล้าโลมปลอบโยนสักเท่าใดๆ พระนางก็

ไม่ทรงยินยอม พระเจ้าพรหมทัตต์จึงให้ประชุมอำมาตย์ราษฎร มาพร้อมกันแล้วทรงถามว่า ใครจะยังสงสัยว่าพระนางจันทาเทวีเป็นกาลกรรณีบ้าง, ฝ่ายอำมาตย์ราษฎรทั้งหลาย ต่างทูลว่าไม่มีใครสงสัย ว่าพระนางเป็นกาลกรรณีสิ้นทั้งหมด เว้นไว้แต่ปาลกะเสนาบดีกับพระนางจัมปากะเทวีเท่านั้น คงยืนยันว่าพระนางเป็นกาลกรรณี พระนางจึงขอให้พระเจ้าพรหมทัตต์ให้จัดการตั้งพิธีให้พระนางลุยไฟ เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของพระนาง เพื่อให้ประจักษ์แก่ประชาชนทั้งหลาย ฝ่ายพระเจ้าพรหมทัตต์ขัดมิได้ก็ให้ตั้งพิธีก่อกองเพลิงขึ้นที่ท้องพระลานหลวง ให้พระนางลุยไฟตามที่พระนางขอร้อง ครั้นเจ้าพนักงานจัดการพิธีเสร็จแล้ว พระนางก็เสด็จไปยังที่ทำพิธี ซึ่งมีกองไฟอันลุกโพลงและมีอำมาตย์ราษฎรมาประชุมดูอยู่ล้นหลาม พระนางจึงถวายบังคมพระราชสามี แล้วจึงเปล่งวาจาตั้งสัตยาธิษฐานว่า “ขออำนาจเทพเจ้าผู้มีบุญฤทธิ์ และขออำนาจความสัตย์สุจริตที่พระนางได้ประพฤติมาให้ช่วยพิทักษ์รักษา ถ้าพระนางไม่เป็นหญิงกาลกรรณีประพฤติการชั่วช้าลามก ดังคำกล่าวหาแล้ว ขออย่าให้เป็นอันตรายในกองไฟนั้นเลย.”

ครั้นจบคำอธิษฐานแล้ว พระนางก็โผลุยเข้าไปในกอง

ไฟ แต่ด้วยอำนาจความสัตย์สุจริต บังเกิดดอกบัวผุดขึ้นรับพระบาทพระนางไว้ จนพระนางลุยไฟได้สำเร็จ ก็มิได้เป็นอันตรายเลย. ฝูงอำมาตย์ราษฎรทั้งหลาย เมื่อได้เห็นเหตุอัศจรรย์เช่นนั้นต่างก็พากันยินดี ร้องถวายสาธุการอยู่เซ็งแซ่ ฝ่ายพระเจ้าพรหมทัตต์ก็บังเกิดความปีติยินดีเป็นที่ยิ่ง ตรัสเชิญพระนางให้มาประทับใกล้พระองค์ ทรงสรรเสริญความสัตย์สุจริตของพระนางด้วยประการต่าง ๆ.

ฝ่ายพระนางจัมปากะเทวีผู้มเหสีฝ่ายซ้าย เผ้าอยู่ที่นั้นได้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังนั้น ก็ให้บังเกิดความอับอายขายหน้าประชาชนเป็นที่สุด ซ้ำผลกรรมแห่งความทุจจริตชั่วร้ายของพระนางได้บันดาลให้พระนางคิดแข่งบุญวาสนา เพื่อเอาชะนะแก่พระนางจันทาเทวีให้จงได้ด้วยความริษยา พระนางจึงถวายบังคมพระราชสามีแล้ว ขอเสี่ยงสัตย์พิสูจน์ความสุจริตด้วยการลุยไฟเช่นนั้นบ้าง ครั้นพระราชสามีอนุญาตแล้ว พระนางก็เปล่งวาจาอธิษฐานเช่นเดียวกัน ครั้นจบคำอธิษฐานแล้ว พระนางก็โผเข้ากองไฟ แต่ด้วยผลกรรมอันชั่วร้ายของพระนางนั้นแก่กล้า จึงหามีดอกบัวขึ้นรับดังคาดไม่, เปลวไฟอันร้อนกล้ากลับคลอกนางให้ล้มลงถึงแก่ความตาย ต่อหน้าประชุม

ชนทั้งหลาย แล้วก็ไปบังเกิดในอวีจีมหานรก[๑] ตามบาปกรรมที่พระนางทำไว้. ครั้นแล้วพระเจ้าพรหมทัตต์ก็ทรงตั้งให้พระนางจันทาเทวีเป็น พระอัครมเหสี ทรงอยู่เป็นสุขสำราญมีพระเกียรติคุณแผ่ไพศาลไปในประเทศน้อยใหญ่ บ้านเมืองก็เป็นสุขสมบูรณ์ด้วยอำนาจบุญบารมีของ พระสังข์ทรง ปกครอง ด้วยทศพิธราชธรรม[๒] ตลอดมา.

ฝ่ายปาลกะเสนาบดีผู้เป็นอำมาตย์ทุจจริต เห็นแก่ลาภ ครั้นพระนางจัมปากะเทวีผู้เป็นคู่คิดสิ้นชีพเสียแล้ว ซ้ำพระสังข์ผู้ที่ตนคิดทำร้าย ก็มาได้ปกครองบ้านเมืองดังนี้ ก็ยิ่งคิดกลัวภัยมากขึ้น จึงพาพวกพ้องหนีออกจากเมืองพรหมนคร พากัน

---

๑. อวีจี คำสามัญมักเรียกว่า อเวจี เป็นชื่อขุมนรกขุมหนึ่งลึกที่สุด ของนรกแปดขุม, ผู้ทำบาปหนักที่สุดจึงจะไปตกอวีจีมหานรกนี้.

๒. ทศพิธราชธรรม เป็นธรรมที่พระเจ้าแผ่นดินต้องรักษามี ๑๐ อย่าง คือ ๑. ทาน การพระราชทานฉะเพาะบุทคล, ๒. ศีล การรักษามรรยาทกายวาจาดีงาม, ๓. บริจจาค การสละพระราชทรัพย์เป็นสาธารณประโยชน์, ๔. อาชชวะ มีพระอัธยาศัยตรงในสุจริตธรรม, ๕. มัททวะ มีพระอัธยาศัยอ่อนสุขุม, ๖. ตปะ ทางบำเพ็ญกุศลขัดเกลาเผาผลาญกิเลส เช่นทรงสมาทานอุโบสถเป็นต้น, ๗. อโกธะ ไม่ทรงกริ้วโกรธโดยใช่วิสัย, ๘. อวิหิสา ทรงพระกรุณาไม่เบียดเบียฬผู้อื่น, ๙. ขันติ ทรงอดทนต่อทุกข์ยากต่าง ๆ, ๑๐. อวิโรธนะ ไม่ทรงประพฤติให้ผิดจากทำนองคลองธรรม.

ไปยังเมืองบัญจาลราษฎร์ เข้าเผ้าพระเจ้ากรุงบัญจาลราษฎร์ทูล
ยุยงว่า "บัดนี้พระสังข์ได้ผ่านสมบัติณเมืองพรหมนครคิด
กำเริบจะเป็นใหญ่กว่ากษัตริย์ทั้งหลาย จัดแจงพลทหารไว้มาก
มายจักยกมาตีเมืองบัญจาลนี้ในมิช้า ข้าพระบาททราบแล้วจึง
มาเผ้าพระองค์เพื่อได้ทรงป้องกันให้ทันท่วงที."

เมื่อพระเจ้ากรุงบัญจาละได้ทรงฟังดังนั้นสำคัญว่าจริง ก็
ทรงพระพิโรธทรงปรึกษาเสนาบดีและอำมาตย์เห็นพร้อมกันว่า
ควรจะยกกองทัพรีบไปตีเมืองพรหมนครเสียก่อน อย่าให้พระ
สังข์ทันรู้ตัว ครั้นตกลงกันแล้ว ก็ให้เกณฑ์พลทหารพร้อม
สรรพ์เพื่อจะไปตีเมืองพรหมนคร และจัดให้ท่านปาลกะ
เสนาบดี ผู้รับอาสาควบคุมพลทหารเป็นทัพหน้ายกไปก่อน
แล้วจัดมหาอำมาตย์ของพระองค์คุมพลทหารเป็นทัพหลวงยก
ตามไปภายหลัง แม่ทัพนายกองได้เดิรกองทัพไปถึงเมือง
พรหมนครตามลำดับแล้วก็พร้อมกันตั้งล้อมเมืองเข้าไว้ถึงเจ็ด
ชั้น เสียงพลทหารโห่ร้องสนั่นหวั่นไหวดังหนึ่งแผ่นดินจะทำ
ลายไป ต่างพากันกล่าวคุกคามด้วยความคะนองว่าพวกเราจง
พังกำแพงเข้าไป จับพระเจ้าพรหมทัตต์และพระสังข์มาฆ่าเสีย
ให้จงได้ เสียงเซ็งแซ่ไปรอบพระนคร.

ฝ่ายชาวเมืองพรหมนคร ได้เห็นข้าศึกมาล้อมพระนคร เต็มไปทุกด้าน และได้พึงเสียงกล่าวคุกคามต่าง ๆ ดังนั้นก็มีความสะดุ้งตกใจกลัว ต่างพากันไปกราบทูลพระสังข์ให้ทรงทราบ. ฝ่ายพระสังข์ก็เสด็จออกตรวจตราดูข้าศึกทุก ๆ ด้าน เมื่อเห็นข้าศึกมามากมาย ดังนั้นก็ตกพระทัย พลางรำพึงถึงนางยักษ์ผู้เป็นมารดาเลี้ยงว่า นางตายไปเกิดที่ไหน ครั้นร่ายมนตร์ทิพย์ตามที่นางยักษ์สอนไว้ ก็บังเกิดปรีชาญาณรู้ได้ว่านางได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมมหาราช[1] พระสังข์ก็สวมเกือกทองกายสิทธิ์รีบเหาะไปที่อยู่ของมารดา ทรงกราบลงแทบเท้า แล้วตรัสเล่าเรื่องราวให้นางฟังทุกประการแล้วกล่าววิงวอนขอความช่วยเหลือว่า “พระแม่เจ้าขา! พวกข้าศึกมาล้อมเมืองไว้แน่นหนาเช่นนี้ ลูกไม่เห็นใครเป็นที่พึ่งได้แล้ว ขอพระแม่จงเป็นที่พึ่งแก่ลูกและพลเมืองของลูกในครั้งนี้ด้วยเถิด.”

---

๑. จาตุมมหาราช เป็นชื่อสวรรค์ชั้นที่หนึ่ง เรียกตามบาลีว่า จาตุมมหาราชิกา ท้าวโลกบาลทั้งสี่ ปกครองทิศละองค์ คือ ท้าวธตรฐ์ ทิศตะวันออก, ท้าววิรุฬหก ทิศใต้, ท้าววิรูปักข์ ทิศตะวันตก, และท้าวเวสสวัน ทิศเหนือ. สวรรค์ชั้นนี้อยู่ในความปกครองของ พระอินทร์ ผู้เป็น เจ้าสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งอยู่สูงขึ้นไปนับเป็นชั้นที่สอง.

ฝ่ายนางยักษ์เทพธิดาได้สดับดังนั้นแล้ว ก็ให้มีจิตต์เมตตากรุณาพระสังข์เป็นอันมาก จึงเอาพระขรรค์ทิพย์ชื่อสิริชัยมายื่นให้แล้วบอกว่า “พ่อจงรับพระขรรค์แก้วนี้ไป ถ้าหากว่าหมู่บัจจามิตรมาข่มเหงแย่งชิงราชสมบัติของพ่อเมื่อใด พ่อจงเหาะขึ้นบนอากาศเอาพระขรรค์นี้แกว่งบนศีรษะ หมู่บัจจามิตรก็จะพ่ายแพ้หนีกลับไปด้วยอำนาจพระขรรค์แก้วนี้” ครั้นแล้วนางก็ให้พรพระสังข์ด้วยความเมตตากรุณาอันติดมาจากชาติก่อน.

เมื่อพระสังข์รับพระขรรค์แก้วอันศักดิสิทธิ์แล้ว ก็กราบบาทมารดาอำลากลับมายังพรหมนคร ครั้นได้พิชัยฤกษ์พระองค์ก็เสด็จออกจากพระนครพร้อมด้วยพลเสนามายังสนามรบ แล้วทรงถือพระขรรค์แก้วที่มารดาเลยงให้นั้น พลันเหาะขึ้นไปบนอากาศแล้วแกว่งพระขรรค์แก้วนั้น ตามที่มารดาเลยงสั่งมา, รัศมีพระขรรค์แก้ว ก็ลุกโพลงเป็นประกายตกลงมาพรั่งพรูดังเปรี้ยงๆ! เสียงสนั่นลั่นไปดังพ้าผ่า พวกทหารข้าศึกทั้งหมดต่างสยดสยองกลัวตัวสั่นปานประหนึ่งว่าศีรษะจะแตกออกไป ต่างพากันร้องขอชีวิตต่อพระสังข์อยู่เซ็งแซ่ว่า “ข้าพระบาทจะไม่คิดประทุษร้ายต่อพระองค์อีกแล้ว, พระองค์จงประทานชีวิต

ให้แก่พวกข้าพระบาทเถิด.”

ฝ่ายปาลกะเสนาบดีผู้ขี่คอช้างอยู่หน้ากองทัพ ก็พลันตก จากคอช้างด้วยอานาจพระขรรค์แก้วนั้น ด้วยผลแห่งความชั่วร้ายเลยถูกแผ่นดินสูบลงไปในอวีจีมหานรก.

ฝ่ายพระสังฆ์ทอดพระเนตรเห็นอาการของปาลกะเสนาบดีเป็นดังนั้น และเห็นทหารฝ่ายข้าศึกครั่นคร้ามแล้วต่างร้องขอชีวิตอยู่เซ่งแซ่ดังนั้น ก็มีพระทัยกรุณาแก่พวกทหารทั้งหลายยิ่งนักจึงตรัสว่า “เหตุทั้งนี้เป็นด้วยพระเจ้าบัญจาละ ทรงเชื่อถ้อยคำของปาลกะเสนาบดีผู้เป็นพาลสันดานหยาบช้า ยุยงให้ยกกองทัพมาบุกรุกรบเราผู้ไม่มีความผิด เราจึงต้องออกต่อสู้เพื่อป้องกันชีวิตประชาชนพลเมืองมิให้เป็นอันตราย เมื่อพวกท่านรู้สึกความผิดขอชีวิตต่อเราแล้วเช่นนี้ เรายินดียิ่งนักจักไม่คิดทำร้ายแก่พวกท่านต่อไป และขอพวกท่านทั้งหลายจงไปทูลพระเจ้ากรุงบัญจาละ เพื่อมิให้ทรงทำกรรมเช่นนี้ต่อไปอีกเลย” แล้วพระองค์ก็ทรงให้โอวาทแก่พวกทหารเหล่านั้นให้ตั้งใจทำบุญมีการให้ทานรักษาศีลตั้งจิตคิดเมตตากรุณาต่อผู้อื่นเป็นต้น ครั้นแล้วพระองค์ก็ส่งให้พวกทหารเหล่านั้นให้กลับ

ไปบ้านเมืองของตน ส่วนพระองค์ก็เสด็จกลับคืนพระราชฐานของพระองค์.

ฝ่ายพวกกองทัพเมืองบัญจาละครั้นกลับถึงพระนครของตนแล้ว จึงเข้าเฝ้าพระเจ้าบัญจาละกราบทูลเหตุการณ์ที่ได้ไปล้อมพรหมนครและพรรณนาถึงอานุภาพพระสังข์ซึ่งเหาะขึ้นไปแกว่งพระขรรค์บนอากาศ ทำให้ปาลกะเสนาบดีตกช้างลงมาต้องธรณีสูบ และกองทัพฝ่ายตนต้องยอมแพ้พระสังข์ และพรรณนาถึงคุณความดีของพระสังข์ ซึ่งทรงให้โอวาทพวกตนด้วยเมตตากรุณาโดยละเอียด ฝ่ายท้าวพระเจ้ากรุงบัญจาละมีความเลื่อมใสในคุณความดีของพระสังข์เป็นอันมาก ภายหลังพระองค์ได้ส่งทูตให้นำเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระสังข์เพื่อเจริญทางพระราชไมตรีต่อไป.

สมุดแห่งชาติ
๑๕ ม.ค. ๒๕๐๑
กรมศิลปากร

ฝ่ายพระสังข์ครั้นทรงทราบว่าจามิตรภายนอกให้เป็นมิตรผู้รักใคร่นับถือพระองค์เสร็จแล้ว ก็ทรงจัดการปกครองพระนครให้ร่มเย็นเป็นสุข ทรงสั่งสอนให้พลเมืองตั้งอยู่ในศีลธรรม ส่วนพระองค์ก็ทรงตั้งอยู่ในทำนองคลองธรรม ทรงปกครองบ้านเมืองโดยทศพิธราชธรรม มีพระเดชานุภาพและพระเกียรติคุณแผ่ไปทั่วโลก บรรดากษัตริย์ต่างประเทศก็ได้น้อม

นำเครื่องราชบรรณาการมาถวายเป็นเนืองนิตย์ ประชาชนทั้งอยู่ในโอวาทของพระองค์ ก็พากันทำบุญมีบริจจาคทานรักษาศีลเป็นต้น ครั้นวายชนม์ก็ได้ไปบังเกิดในสุคติภพ ส่วนพระสังข์ก็ทรงก่อสร้างการกุศลตลอดมา ครั้นสิ้นพระชนม์แล้วก็ได้ไปบังเกิดในสวรรค์ด้วยประการฉะนี้.

จบเรื่องพระสังข์ทองเท่านี้